

L

Láczér Dénes, rabbi, szül. Cegléden 1896 ápr. 15. Teológiai tanulmányait a budapesti Rabbiképzőben végezte. 1919-ben avatták bölcsezdoktorrá, 1921. pedig rabbivá. 1919 óta a Pesti Izraelita Hitközség vallástanára és a zuglói templomegyesület rabbija. Főműve: *A magyar zsidók türelmi adója 1825—1830*. Cikkei a Mult és Jövőben, az Egyenlőségben és a Magyar Zsidó Szemlében jelentek meg. F. D.

Lajta, I. Andor, hírlapíró, szül. 1891. Megindította a Filmművészeti Évkönyvet, amely az egyetlen magyar filmalmanach és 1928. Filmkultúra címen folyóiratot indított.

2. **L. Béla**, építész, szül. Budapesten 1875., megh. 1920. A budapesti műegyetemen nyert építész oklevelet, utána Hauszmann mellett dolgozott a Kúria palotájának építkezésénél. A pesti orth. zsidótemplomra kitűzött tervpályázaton III. díjat kapott. Első házai még Lechner Ödön hatása alatt épültek. Nagyobb és önállóbb fölfogásúak a magyaros népornamentika dús alkalmazásával: a Wechselsmann-féle Vakok intézete; a pesti Chevra Kadisa Szeretetháza. Archaisztikus komolyságot mutat több síremléke a régi és új zsidó temetőben (Guttmann, Sváb családok) és a régi temető halottas háza és kapuja. A gyakorlati célhoz alkalmazkodnak egyéni tagolású többékevésbé síma homlokzatú palotái: a Vas-utcai felsőkereskedelmi iskola; az Erzsébetvárosi Takarékpénztár bérháza; a zsidó főgimnázium (1918). Puritán klasszicizmust és gyakorlati célnak való alkalmasságot egyesítenek a Nemzeti Színházról és a Fővárosi Könyvtárról készített tervei. L. a legtehetségesebb modern építészeink közé tartozott. F. B.

Lajtai Lajos, zeneszerző, szül. Budapesten 1900 ápr. 13. Bécsben végezte zenei tanulmányait. Népszerű operett- és sanzonszerző. Művei: *Asszonyok bolondja; Artatlan özvegy; Mesék az írógépről* (Szomaházi regénye nyomán); *Régi nyár*. Revümuzsikát és dalokat is komponált. K. K.

Lakatos, I. Artur*, festő és iparművész, szül. Bécsben 1880. Tanulmányait Budapesten, Münchenben és Párisban végezte. Bútor- és textil-minták tervezésével tünt föl. Mint a kassai javító-intézet iparművészeti műhelyének tanára gyűjteményes kiállítást rendezett 1910., melyen tájképeit és iparművészeti alkotásait mutatta be. 1918-ban szerb fogságban készült tájképeiből és iparművészeti terveiből gyűjteményes kiállítása volt a Nemzeti Szalonban. Az Iparműv. Iskola tanára. F. B.

2. **L. László**, író, szül. Budapesten 1882 júl. 17. Fiatal kora óta a hírlapírás terén működött s előbb a Pesti Hírlapnak, majd a Magyar Nemzetnek, 1907 óta pedig a Pesti Naplónak belső munkatársa. Egyideig a Világ c. napilapot is szerkesztette. Önállóan megjelent kötetei: *Panoptikum. Ujságkrónikák; A francia menyasszony; Mély hűron; Tavasz játék; Egy pesti leány története.*

A halhatatlan hercegnő; Lancelot és egyéb elbeszélések; Erzelmes könyv; A pók; Basilidesz Éva; A herceg kertjében; Két regény; Anyám; Pesti bábjáték; Nehéz idők. Ezekon kívül a következő színműveket és jeleneteket, többnyire vígjátékokat írta: *Az idegen leány* (1916); *A bécsi táncosnő* (1916); *Kék kalap* (1918); *Richárd* (1919); *Férj és feleség* (1919); *A menyasszony* (1920); *A fakir* (1921); *A zafirgyűrű, A kényes kisasszony, 1870.* (3 egyfelvonásos, 1921); *A nagy komédiásnő* (1921); *Négy frakk* (1924); *Fej vagy írás* (1925); *Pajtásházasság* (1928). L. főleg szatirikus írásaival válik ki s ironikus hangjával úgy elbeszéléseiben, mint komédiáiban közel tud férkőzni a közönség lelki világához. Jelentékeny sikereket ért el és gyorsan népszerűvé vált. S. R.

3. **L. Sándor**, szakíró, szül. Marosludason 1886. A Gyáriparosok Országos Szövetségének főtítkára Marosvásárhelyen. Számos cikke és tanulmánya jelent meg munkástügyi kérdésekről. 1928-ban a genfi nemzetközi munkaügyi kongresszus egyik szakelőadója volt.

Lakner Arthur, filmdramaturg, szül. Zólyomban 1893. Oktató és propaganda filmeket ír. (*Willy Drill; Fredy; Aruház gyöngye*). A Fővárosi Operettszínház bemutatta a *Jégkirály kincse* c. gyermekdarabját. R. I.

Lakompak (Lakenbach, A.) Régi zsidó község, egyike a «Hét hitközség» (Séve Kehilosz) nek. Okiratilag kimutatható, hogy már a XVI. sz.-ban laktak ott zsidók (V. ö. *Pollák M.*, «A zsidók története Sopronban»), kiknek számát a Stájerországból, Sopronból és Bécsből kiűzött zsidók még tetemesen gyarapították. 1851-ben 1800 lélek összlakossága közt 1200 zsidót számláltak. Nagyrészt a szomszédos Alsóausztriával és Steyerországgal, valamint Sopronnal kereskedtek. A legtekintélyesebb kereskedők a Hacker családból kerültek ki. Sokat szenvedett a hitközség a Bethlen- és Rákóczy-féle harcok idejében. Rabbijai voltak: Chajim Buchner 1660 körül, Benjamin b. Majer As (Mhrm As), Salamon Lipschitz, Salom Ullmann (Salom Charif), Abraham Ullmann, David Ullmann, Moses Deutsch. M. B.

Lakos Alfréd, festő, szül. Székesfehérváron 1870. Budapesten és Münchenben tanult. Rajzai francia és magyar élelapokban jelentek meg. A Nemzeti Szalonban 1897. állított ki először. Később főleg zsidó tárgyú képeket és könyvesendéleteket festett. Gyűjteményes kiállítása volt képeiből a Nemzeti Szalonban és a Pesti Izr. Hitközség disztermében (1925). Mr. Arthur Howitt, Richmond város polgármestere 1924. 9 zsidó tárgyú képét vette meg. Művészeti cikkeket is írt.

Lamberger Béla, agronómus, szül. Győrött 1888 máj. 19. Egyetemi tanulmányait a berlini, breslaueri, jeni és giesseni egyetemeken végezte s az utóbbi helyen ökonómiai doktorátust szerzett. Egyideig a Mikéfé kertészképzőjének igazgatója volt. Számos kiváló értekezést írt, főleg a mező-

gazdasági üzemtan köréből. Művei: *Beiträge zu den Problemen der doppelten landwirtschaftlichen Buchführung; Die doppelte Buchführung mit Marktbewertung; A mezőgazdasági kettős számvitel alapkérdése*. Ezekon kívül hosszabb tanulmányokat írt a Fühling-féle Landwirtschaftliche Zeitungba, a Wiener Landwirtschaftliche Zeitungba, a Köztelekbe, a Gazdasági Lapokba és a Mezőgazdasági Szemlébe. S. R.

Lamdon (h., korrump. lamden), a rabbinikus irodalomban járatos egyén. Ezt a kifejezést kb. a XVIII. sz. eleje óta használják olyan tudományos készütség megjelölésére, amely kisebb, mint a *Talmud Chochomé*. A gheztóban használatos volt még ez a kifejezőmód is: *ein Stückel L.* (féligméddig tudós ember). A XVIII. sz. elején Katzenellenbogen Ezekiel úgy döntött, hogy a L-ok mentesítve legyenek az adóízetési kötelezettség alól s hogy köztük fokozati különbség a törvény előtt ne legyen. S. R.

Lamed, a héber alfabetum tizenkettedik betűje. Hangzóértéke: l, tehát nyelvhang. Számértéke: harminc. Neve ösztökét jelent, alakja is annak felel meg.

Lamedvív cadikim (h.). *Harminchat igazságos*. A zsidó néphit szerint harminchat igazságos ember él ismeretlenül a világon és minden tevékenységük arra irányul, hogy megmentsek az emberiséget.

Lannacéach, magyarul: *a karmesternek*. Neve és kezdete a 19. Zsoltárnak, de egyszerűsmind szokásos elnevezése ama kilenc Zsoltárból álló csoportnak, melyet a reggeli ima zsoltár-részében iktatnak be a következő alkalmakkor: szombat, peszach, sovuosz, szukkósz, ros hasónó és jom hakippurim és végül hasánó rabbó napján. E kilenc Zsoltár a következő: 19, 34, 90, 91, 135, 136, 33, 92, 93. F. D.

Lánczi Jenő, ügyvéd, szociológus, szül. Szolnokon 1875 jún. 6. A budapesti egyetemen szerezte ügyvédi oklevelét. Munkatársa volt a Huszadik Századnak és más folyóiratoknak. Egyideig a Szociálpolitikai Szemle c. folyóiratot szerkesztette. Önállóan megjelent művei: *Szocializmus és ethika; Fajok harca és osztályharc; Vallás és kapitalizmus*. S. R.

Lánczos Kornél, matematikus és fizikus, szül. Székesfehérvárott. *Löwy Károly* (l. o.) fia. Tanulmányai elvégzése után a matematika doktor lett és a budapesti műegyetemen működött mint tanársegéd. Németországba költözött és Frankfurt am Main egyetemén a matematika és fizika magántanárává nevezték ki. 1928 októberében Einstein munkatársául meghívta Berlinbe s azóta ott működik. Német szaklapokban számos tudományos tanulmánya jelent meg. V. A.

Lánczy, 1. *Gyula**, történétíró, egyetemi tanár, szül. Budapesten 1850 jan. 17., megh. u. o. 1911 jan. 17. Az egyetemen a jogi fakultást végezte el, majd minisztériumi tisztviselő, 1881–1884-ig pedig országgyűlési képviselő volt, egyben publicisztikai tevékenységet fejtett ki. 1887. Kolozsváron, 1891-től Budapesten volt a közép-kori egyetemes történelem nyilvános rendes egyetemi tanára. Tagja volt a Magy. Tud. Akadémiának. Művei a Századokban és a Budapesti Szem-

lébe írt dolgozatokon kívül: *A felső oktatás reformja s az új magyar közműveltség* (1879); *Adalékok a magyar alkotmány reformkorszakához* (1880); *A faluközösség eredete* (1881); *Széchenyi Pál kalocsai érsek és a magyar nemzeti politika* (1882); *Eszmetöredékek a Rákóczi-féle felkelés történet-politikai jelentőségéről* (1882); *A közigazgatási bíráskodás szervezéséről Magyarországon* (1883); *A történelmi módszerről* (1885); *Történelmi kor- és jellemrajzok* (1890); *A közigazgatási bíróság törvényjavaslatáról* (1894); *A magyarság az Arpádok korában* (1898); továbbá egy francia nyelvű tanulmány *V. Cölestin* papáról. S. R.

2. *L. Leó**, bankelnök, szül. Budapesten 1852 máj. 10., megh. u. o. 1921 jan. 26. *L. I.* testvéröccse. Budapesten járt kereskedelmi iskolába s annak végeztével bankszolgálatba lépett. Korán vezérigazgatója lett az azóta már megszűnt Magy. Ált. Földhitel Rt.-nek, 1881. a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankhoz ment át ugyanilyen minőségben. Itt bontakozott ki közgazdasági tehetsége. Rendszeresítette a magyar záloglevélhitelt a külföldön, a magyar bank- és hiteléletet pedig teljesen függetlenítette a bécsitől, s a magyar építkezést és vállalkozást is gyors tempóban előmozdította. Erdemeiért 1893. a budapesti kereskedelmi és iparkamara elnökévé választotta. Több éven át a kilencvenes években országgyűlési képviselő, majd udvari tanácsos, 1905. főrendiházi tag, később a delegáció tagja, 1912. v. b. t. t. lett. Közgazdasági tevékenységéből különösen említésreméltó a nagy iparvállalatok megalapításának lehetővé tétele, a Helyiérdekű Vasút létesítése, a községi kötvények megteremtése, a Vámpolitikai Központ alapítása stb. Évtizedeken át fejtett ki irodalmi működést a közgazdasági helyzet alapos és éles elmére valló ismertetésével a Pester Lloydban. S. R.

Landau, 1. *Izsák ha-Lévi*, rabbi. Fiatal korában duklai, 1754. ziltzi rabbi volt. Innen került a pozsonyi hitközség élére, ahol 1762. meghalt. Megjelent *Maajné Hajesuo* c. könyve. S. R.

2. *L. Leó Rafael*, bankár és filozófiai író, szül. Brodyban 1797., megh. Budapesten 1882. Az akkori szokásoktól eltérőleg nagyon szabadelvű nevelésben részesült jó módú szülői házában. 1837-ben Pestre jött mint a bécsi M. L. Biedermann bankház bizományosa; később önállósította magát és csakhamar nagy szerepet játszott a pesti zsidó hitközségi életben is. Tevékeny résztvett a Mikéfe alapításában. Létesítésére való felhívást ő írta. Az izraelita magyarító egyesület működésében is részt vett. Ballagi Mór bemutatta őt Kossuthnak, akinek kérésére cikket írt a Pesti Hirlapba. Deákkal is érintkezett. Számos filozófiai munkát írt, amelyek közül a fontosabbak: *Moral und Politik* (Pest 1848); *Die Judenfrage* (1848 u. 1867); *Die Grenzen der menschlichen Erkenntnis u. der religiösen Ideen* (Leipzig 1868); *Die Prinzipien des Rechts und die Todesstrafe* (Pest 1871); *Versuch einer neuen Theorie über die Ableitung der Naturkräfte aus einer einzigen Quelle* (1871); *Das Dasein Gottes und der Materialismus* (Wien 1873); *Der Gottesbegriff und das geistige Prinzip, oder die Religion*

und die Philosophie der Zukunft (Leipzig 1875); *System der gesammten Ethik* (Berlin 1877—79). — Fia: *L. Horace*, a Rothschild-ház képviselője Konstantinápolyban és Flórenzben. Veje: *Ellenberg* Henrik, a *Die Leiden u. Verfolgungen d. Juden* c. munkának szerzője.

3. *L. Lipót*, tenorista, szül. Varannón (Zemplén vm.) 1852., megh. Hamburgban 1894. Tizenhat évig a hamburgi opera népszerű énekese volt. Próbaközben a színpadon halt meg hirtelen. K. K.

4. *L. Nathan Nata ha-Lévi*, rabbi, megh. 1907. Előbb bártfai dajan volt, később elkerült Magyarországról és az auspitzini hitközség rabbiülneke lett. Megjelent művei: *Uro Sachar*; *Kenaf Renono*; *Kerem Nota*; *Levonon Tov*; *Kemo Hasachar* és *Chok Olom*. S. R.

Landesberg, 1. Izsák Áron, rabbi, szül. Bazinban 1803., megh. Nagyváradon 1879. Atyja bazini rabbihelyettes volt. Anyja Rosenberg bazini tekintélyes polgár leánya volt, akinek családjából származott Rosenberg Gyula orsz. képviselő és Rósa Izsó ügyvéd is. L. Szófer Mózes tanítványa volt Pozsonyban, majd Verbón tanult s azután ismét Pozsonyban. Itt nyerte el 1838. a «morénu» diplomát, amelyet Szófer Mózes csak egészen kivételes esetekben adott. Ugyanez évben Gyömrőn működött. 1845-ben Pserhofer Mózes halála után, Boldogasszonyba került. Majd Galgócon választották meg rabbinak. Ekkor már a mérsékelt orthodoxia elismert vezetője és szószólója volt, aki a paksi rabbigyűlésen (l. o.) is nagy szerepet játszott. Nyolc és fél évi működés után Nagyvárad választotta meg főrabbiának Wahrmann J. utódául. Itt működött 1853-tól haláláig rendkívül nehéz körülmények közt. Részt vett az 1868-iki kongresszuson, ahol a konzervatív-párthoz csatlakozott, de nem vált ki az orthodox kisebbségből, hanem a 34 tagot számláló centrum tagja maradt. Ekkor hitközségéből kivált a reformpárt s külön községet alapított. Élete végén egy talmudellenes röpiratra válaszolt s ez a kiválóan szellemes és magas színvonalú védőirat magyarul is megjelent unokájának, Diamant Mór (l. o.) főrabbinak fordításában *A talmud erkölcsstana* (Nagyvárad 1876) címen.

2. *L. J. Áron*, rabbi. 1853-ban választotta meg a nagyvárad-i orth. izraelita hitközség főrabbiává. A városba érkezésekor az akkori főispáni helytartó 1000 forintot engedélyezett ünneplés fogadtatására. Nagy szerepet vitt a magyar zsidó hitfelekezetek kongresszusán, ahol másodmagával a nagyvárad-i zsidó hitközséget képviselte. A helytartó tanácstól engedélyt nyert egy rabbi-iskola felállításához, ahol számos magyar zsidó ifjú nyert kiképzést. Huszonhat évig működött Nagyváradon, haláláig (1879). Sz. I.

3. *L. Lipót*, rabbi, szül. Galgócon 1848., L. Izsák fia. Atyja híres talmudiskoláját látogatta, majd Nagyváradon és Bécsben tanult. Később szeghalmi rabbinak választották. Szerkesztette a *Bész Vaad* c. folyóiratot. Írt még az ókori zsidók pénzéről, az erdélyi szombatosokról, egy spanyol-zsidó vértanúról, a zsidók magatartásáról 1848—49-ben. Érdekes korrajz keretében megírta Szófer Mózes pozsonyi főrabbi életrajzát *Éle Toldosz* címen (Pozsony 1876). S. R.

Landler Jenő, szocialista, majd kommunista politikus, szül. Gencsen 1875., megh. 1928. Ismert ügyvéd és a vasutasok ügyésze volt. Ebben az állásában megszervezte az 1906. évi villamos alkalmazottak sztrájkját. A sztrájk bukása után a szocialista párt tagja lett és a vasutasok elnöke. Az októberi forradalomban a Nemzeti Tanács tagjának választották, azonban mindinkább ellenzéki álláspontot foglalt el és a tanácsköztársaság kikiáltásakor belügyi és helyettes kereskedelemügyi nevezést, majd a vörös hadsereg parancsnoka lett. A diktatúra bukása után Bécsbe menekült és emigrációban halt meg. T. Za.

Lándor Tivadár*, szerkesztő, szül. Nagykanizsán 1873. Orvosi pályára készült, de korán felcserélte azt a hírlapírással s fiatalon lett a *Jelenkor* c. kritikai lap segédszerkesztője. Később a *Pesti Napló* belmunkatársa, majd *Az Újság* zenekritikusa, 1907. a *Magyar Nemzet* felelős szerkesztője lett. 1913-ban *Igazmondó* címen lapot szerkesztett, később a *Budapesti Hírlap* szerkesztője volt. Elismert műkritikus és számos kritikai tanulmánya van. Megírta a *Zichy-Albumba* Zichy Mihály életrajzát, azonkívül ismertette Székely Bertalan művészetét és lefordította *France*, *Cherbuliez*, *Ibsen*, *Dumas* és *Brieux* több regényét és színművét. S. R.

Lándori Vilmos, szobrász, szül. Pécsen 1872., megh. Budapesten 1924. A háború kitéréséig Olaszországban élt. Munkáinak kisebb gyűjteményes kiállítása volt a Művészházban (1911). *Régalmazó* c. szobrát a főváros vette meg és a Széchényi-füldőben helyezte el. F. B.

Lándróv (j. *Landesrabbiner*). *Országos főrabbi*. Csupán Erdélynek volt egyidőben országos főrabbi; a tulajdonképeni Magyarországon soha sem volt a zsidóságnak ilyen szervezett főhatósága. Csak 1716—1753. volt két névleges országos főrabbi a magyar zsidóságnak, de azok is Bécsben székeltek. (L. *Büchler*, *Imit Évkönyv*, 1896).

Láng Fülöp, operaénekes, szül. Nagykanizsán 1838., megh. Budapesten 1892. Bécsben tanult énekelni. Először Lembergben, majd Bécsben énekelt. Innen Münchenbe Wagner-énekesnek szerződötték. Két évi nürnbergi szerződés után 1869. a Nemzeti Színházhoz került és még a m. kir. Operaház tagja is volt 1882-ig, amikor nyugalomba vonult. S. R.

Langfelder Dávid, teológus, szül. Trencsénben 1843., megh. Debrecenben 1913. A prágai jesiván és u. o. az egyetemen tanult. A filozófiai doktorátus megszerzése után tanító és hittanár lett Kolozsváron. Három kiváló munkát írt: *Die Symbolik des Judentums* (Klausenburg 1876); *Die Metaphysik und Ethik des Judentums*; *Die Metaphysik des Pentateuchs* (Wien 1888). Egyetlen fia: *L. Artúr* aktív törzsorvos, aki a galíciai hadjáratokban elesett. Eltemették Budapesten 1918. S. R.

Landschnorrer (j. *Országos csavargó*).

Lantos Adolf, könyvkiadó, szül. Trencsénben 1875. A könyvkereskedésben külföldön szerzett nagy szakismeretet, majd Budapesten antiquáriumot létesített és azt nagyarányú könyv- és képkereskedéssé fejlesztette. Később Lantos

R.-T.-gá alakult át az üzlet s jelenleg úgy a modern, mint régi hazai és külföldi könyvritkaságok gyűjteményét tartalmazza. Könyvkiadásal is foglalkozik és számos kiváló magyar könyvet adott ki. Évenkénti aukciói alkalmából magas irodalmi színvonalon álló katalógust ad ki. A *Literatura c.* havonként megjelenő bibliográfiai szemle szintén az ő kiadásában jelenik meg. S. R.

Lányi, 1. Dezső*, szobrász, szül. Baánban 1879. Budapesten az iparművészeti iskolában és Bécsben tanult. Sok nélkülözés között élt Velencében, Rómában, végül Párisban és Brtiszszelenben fejezte be tanulmányait. Előbb politikai karikatura-szobrokkal, azután arcképszobrokkal szerepel. Figurális szobrai a munkások világából merítik tárgyukat. Későbbi férfi- és nő-aktjai naturalisztikus fölfogásukkal válnak ki. Állat-szobraival a Lipótvárosi Kaszinó díját nyerte el. 1918-ban az Ernst Múzeumban egész munkásságát felölelő gyűjteményes kiállítása volt. 1907-ben a főváros Ferenc József-szobrászati díját nyerte, *Kőhordója* pedig Londonban aranyérmert nyert. Legutóbbi munkája az esztergomi hősi emlék oroszlánja. Számos siremléket is készített. F. B.

2. L. Ernő*, zeneszerző, szül. Budapesten 1861 júl. 19., megh. Szabadkán 1923 márc. 13. Testvéreccse volt Basch Victor (l. o.) filozófusnak, a Sorbonne tanárának. L. Münchenben és Párisban tanult és sokáig élt Franciaországban. Kalocsán, Egerben, Miskolcon s végül 1907 óta Szabadkán működött, mint a Városi Zenede igazgatója és a filharmonikusok vezetője. Kiváló zeneesztétikus is volt és mint magyar népdalköltő népdalszerzeményeivel országos hírnevet szerzett. Legismertebb népdaljai: *Ne sirj, ne sirj Kossuth Lajos; Elmennék én, de nem tudom hová; Régi nóta, híres nóta.* Számos zenekari, hegedű- és zongoradarabot írt s külön kiadta *Tíz Népromán-cát* (1914). S. R.

3. L. Zsigmond, író és szerkesztő, szül. 1878. Régebben a *Neues Pester Journal* főmunkatársa, majd a lap megszűnéséig annak szerkesztője volt; később a Budapesti Tudósító tulajdonosa és szerkesztője lett. Több németnyelvű műve jelent meg: *Politische Strömungen; Das Balkanproblem; Der Dualismus und der Wirtschaftliche Ausgleich; Unser Thronfolger.* S. R.

Lasz Samu, földrajzi író, szül. Szergényben 1859 dec. 18. A budapesti egyetemen tanult és 1882 óta főreál-, majd budapesti áll. főgimnáziumi tanár volt. 1920-ban nyugalomba vonult és a Pesti Izr. Hitközség józsefvárosi polg. fiúiskolájának igazgatója lett. Számos értekezést írt szaklapokba és ujságokba, emellett földrajzi tankönyveket középiskolák számára. Önállóan megjelent művei: *A győri m. kir. főreáliskola monográfiája* (1895); *A magmamozgások.* Vulkanológiai tanulmány (1896); *Szövfőnő mesterek* (1866, a Magyar Szalon első díjával kitüntetve); *Vulkanizmus* (1883, a Magy. Földrajzi Társaság díjával kitüntetve); *Egy átkos kis légyről* (1894. a Köztelek díját nyerte el). S. R.

László, 1. Ákos, zeneíró és zeneszerző, szül. Nagyenyeden 1871 febr. 10. Joachim tanítványa volt. Németország szaksajtójában elsőrangú nevet vívott ki magának.

2. L. Ede*, vegyész, műegyetemi magántanár, szül. Simontornyan 1859. Budapesten és Münchenben tanult. 1882-ben műegyetemi tanárségéd lett, majd kétévi franciaországi tanulmányútra ment, ahonnan visszatérve, újból műegyetemi adjunktus lett. *Magyarországi agyagok c.* munkáját a M. Tud. Akadémia megkoszorúzta. Sz. G.

3. L. Fülöp Elek* (lombosi) festő, szül. Budapesten 1869. Művészi tanulmányait az Iparművészeti iskolában a mintarajziskolán, később Münchenben és Párisban végezte. Az utolsó három évtized legtöbbet emlegetett magyar arcképfestője. A Múcsarnok 1888. tárlatán szerepelt először egy gyermekarcképpel, majd 1889. *Első mosás c.* életképével. 1891-ben *Mesélő öregasszony* életképével a Képzőművészeti Társulat díját nyerte el. 1907 óta Londonban lakik és 1914. a világháború kitörésekor, honosította magát Angliában. Mint arcképfestő első döntő sikerét 1894. aratta a bolgár udvarnál *Ferdinánd király, Mária Lujza királyné és Gregorius metropolita* arcképével. Az 1896-iki millenárius kiállításon 18 képből álló gyűjteménnyel szerepelt. 1897-ben *Mailáth Györgyné* arcképével az állami kisaranyérmert, 1900. pedig *Csekonics Jánosné* grófné arcképével a nagy aranyérmert kapta meg. Ugyanígyen kítettetést nyert Párisban *Hohenlohe-Schillingfürst* Chlodwig herceg bírodalmi kancellár, Bécsben *Rampolla* bíboros és Velencében XIII. Leó pápa arcképével. 1903-ban megfestette I. *Ferenc József* arcképét, 1908., majd 1910. II. *Vilmos* német császáráét, 1908. pedig Roosevelt amerikai elnökét. 1910-ben a firenzei Uffizi-képtár fölszólította önarcképének a gyűjtemény számára való megfestésére. 1912-ben «lombosi» előnévvel magyar nemességet kapott. F. B.

4. L. Sándor, zongoraművész és zeneszerző, a róla elnevezett fényzene feltalálója és a *Farblichtmusik* tökéletesítője, szül. Budapesten 1895 nov. 22. A Zeneakadémián tanult. 1915-ben Berlinbe költözött és itt a fényzenét tanulmányozta. Sonchromatoskopot konstruált és új leírási formát (Sonchromográfia) talált a színfényzene számára. Különleges zongoráját, amely a zenei hangokat megfelelő fényvel kíséri, a kieli Tonkünstlerfesten mutatta be. Könyvet is írt erről a problémáról, *Farblichtmusik* címmel (1925). Művei: *Marionettek; Die schöne O-sang. Panoptikum* (szinrekerült); *Zongoradarabok; Átiratok; Dalok, Kompozíciók* a fényzene-zongorára. K. K.

Latzkó, 1. Andor, író, szül. Budapesten 1876. Középközlőit Budapesten, egyetemi tanulmányait u. o., Stuttgartban és Berlinben végezte. 1898-ban hírlapírói pályára lépett és három évig a Budapesti Napló szerkesztőségének tagja volt. 1901 óta állandóan külföldön él és azóta német nyelven teszi közzé műveit. Tárcai, novellái és cikkei a *Pester Lloyd*-ban, a bécsi *Zeitben* és N. Fr. *Presseben*, a *Berliner Tageblatt*-ban, a müncheni *Simplicissimus*-ban és *Jugendben*, valamint a *Deutsche Revueben* jelentek meg. Színműveit budapesti, berlini és egyéb német színpadokon adták elő. A legjelentékenyebbek:

Tíz év (Magyar Színház); *Testvérek* (Nemzeti Színház); *Die Frau des Anderen* (Berlin); *Ich liebe Sie* (Berlin); *Hans im Glück* (Berlin); *Apostel* (Berlin). Regényei: *Der Roman des Herrn Cordé*; *Der wilde Mann*. A legnagyobb sikert magyarra is lefordított és Svájcban kiadott *Menschen im Kriege* (Emberek a háborúban) c. erősen pacifista irányú novellagyűjteménnyel aratta, amelyben a háború borzalmait végigszenvedett katonának minden vérontástól való irtózása és a béke után való leküzdhetetlen vágyódása jut megrázó kifejezésre. Németnyelvű munkáit Andreas L. néven tette közzé. sz. g.

2. *L. Hugó*, tanár, filológus és irodalomtörténetíró, szül. Budapesten 1876. Az angol filológia és irodalomtörténet körébe vágó tanulmányait a budapesti, berlini, oxfordi és cambridgei egyetemeken végezte. Előbb a budapesti Kereskedelmi Akadémia, majd a Keleti Kereskedelmi Akadémia tanára, a tudományegyetemen pedig az angol nyelv lektora volt. Jelenleg a budapesti alapítványi zsidó gimnázium tanára. Szakfolyóiratokban megjelent kisebb tanulmányain és nagyszámú népszerű angol nyelvtanain és szótárain kívül főbb munkái: *Johann Elias Schlegel*; *Ben Jonson*; *Az angol regény a XVIII. sz.-ban*, *Thomas Heywood*. s. r.

Lautenburg Zsigmond, színész és színgazgató, szül. Pesten 1852., megh. Marienbadban 1918. Színészpályáját 1870. magyarországi német színtársulatoknál kezdte. Azután Berlinben működött kisebb színpadon, majd Elberfeldből 1875. a pesti német színházhoz került. 1880-ban Laube Bécsbe szerződtette. 1887-ben a berlini Residenzszínházat, majd nemsokára a Neues Theatert vette át. Max Halbe *Jugend*-ja nála került először színre. 1904–7 között a bécsi Raimund-Theater igazgatója volt, de azután Berlinbe tért vissza. Maga is jeles színész volt (Moor Ferenc, III. Rikárd, Böles Náthán) és kiváló színészeket nevelt. Egyidőben a Berlini Magyar Egylet elnöke volt. s. r.

Lázár, 1. Béla*, kritikus és műtörténetíró, szül. Nagyváradon 1869 febr. 8. Tanárnak készült, s a budapesti, berlini, müncheni, jénai és párisi egyetemeken tanult. 1893-ban a fővárosban gimnáziumi tanárrá nevezték ki. Ugyanakkor a Nemzet c. félhivatalos lap irodalmi kritikusa volt. Ezidőtájt még főképpen irodalomtörténettel és szépirodalommal foglalkozott, tárcákat, novellákat és regényeket írt. E korszakának irodalmi termékei: *A Fortunátus-mese az irodalomban*; *A naturalizmusról*; *Iványi Odön*; *Elbeszélések*; *Myria*; *Bál után*; *A tegnapi, ma és holnap* (irodalomkritikai tanulmányok); *Újabb elbeszélések*. A század végén már egész tevékenységét a művészeti kritikának és a műtörténetnek szentelte. Sürgette a művészeti nevelésnek a középiskolába való bevezetését és művészettörténeti diapositív jegyzéket állított össze (1900). Nagy érdemeket szerzett Munkácsy Mihály kortársának és barátjának, a jóformán már egészen elfelejtett Paál Lászlónak újra fölfedezésével. *Paál László* c. nagy monográfiája (1903, franciául is *Ladislav de Paál* címmel) az egész világ figyelmét ráterelte erre a nagy festőre-

ségre. Jelentékenyebb művészeti monográfiái: *Gauguin*; *Szinyei Merse Pál* (németül is); *Courbet et son influence a l'étranger*; *A magyar művészet jövője*; *Új csapáson* (regény a művészetből); *Írók és művészek között*; *Molière mint műkritikus*; *Fadrusz János élete és művészete*; *Munkácsy Mihály*; *Zichy Mihály*; *Die beiden Wurzel der Kruzifix-Darstellung* és *Die Maler des Impressionismus*. A Petöfi-Társaság 1916. tagjai közé választotta. Az Ernst-Múzeum képzőművészeti gyűjtemény igazgatója. sz. g.

2. *L. Miklós*, publicista, szül. 1886. Korán ujságíró lett és két évig Londonban a Daily Express munkatársa, s több magyar ujság tudósítója volt. Megalapítója és szerkesztője a Reggel c. hetenként megjelenő liberális szellemű, független politikai orgánumnak. Élénk részt vesz a főváros politikai életében s mint politikus és publicista a közélet tisztaságáért és a szabadságjogokért küzd. Önállóan megjelent munkái: *Varieté*; *Magyarok dalolnak*; *Fronton*; *Lemberg emléke*; *József főherceg honvédei*. s. r.

3. *L. Odön**, színgazgató, szül. 1873. Eleinte aradi lapok munkatársa volt, 1903. a budapesti Király Színház, 1907. pedig a Magyar Színház titkára volt. 1913-ban a Király- és a Magyar Színház helyettes igazgatójává nevezték ki. 1918-ban az Unio Színházak ügyvezető igazgatója lett, 1925 óta a Király Színház bérloje és művészeti igazgatója. s. r.

4. *L. Pál**, műegyetemi tanár, technikai szakíró, szül. Nagybajomban 1856., megh. Budapesten 1917. Műegyetemi tanulmányainak elvégzése és a gépészmérnöki oklevél megszerzése után mezőgazdasági gépgyárban működött. 1886-ban műegyetemi tanár lett. Felhívta a magyar nyilvánosság figyelmét a mezőgazdasági géptan fontosságára és kezdeményezésére a technikának ezt az ágát fölvtették a műegyetem tantervébe. Ezt a tantárgyat aztán ő adta elő 1886–1917-ig. A technika kérdései mellett közgazdasági problémákkal is foglalkozott, 1905. függetlenségi programmal madátumot kapott a bácsalmási kerületben és élénk propagandát fejtett ki a parlamentben Magyarország gazdasági önállósága érdekében. 1907-ben udvari tanácsossá nevezték ki. Több nagyobb iparvállalatot alapított, köztük az Első Magyar Varrógépgyárat is. Jelentékenyebb önálló művei: *Geräte und Maschinen zur Boden- und Pflanzenkultur*; *Talajművelés gőzgépekkel*; *Talaj- és növényművelő gépek és eszközök*; *A lokomobilok kezelése*, stb. sz. g.

Lazarus Adolf, kántor, szül. Stomfán (Pozsony vm.) 1855 febr. 20., megh. Budapesten 1925 febr. 18. A pozsonyi jesiván tanult, majd Bécsben az énekművészetben képezte ki magát. Tanulmányai befejezése után Lundenburgban, Krommauban és Ostrauban működött, innen került Hannoverbe. Itt érte a Pesti Izraelita Hitközség meghívása a Dohány-utcai templom főkantori állásába. Harmincöt éven át töltötte be hivatását s pályáján elismert tekintélyt szerzett. 1891-től haláláig a Rabbiképző Intézetnek tanára volt, az alsó tanfolyamon tanította az éneket.

Léblang Joseph, színgazgató, szül. Budapesten 1879. Több newyorki színház tulajdonosa.

Tagja sok zsidó jótékonyági egyesületnek, ahol aldozatkész munkásságot fejt ki.

Lebovits József, mágócsi főrabbi, szül. Pálocon (Ung vm.) 1862 dec. 12. Talmudi tanulmányainak elvégzése után előbb Zalaszentgróton, majd Mágócon kerületi főrabbi. A statusquo mozgalomban 35 éve vezetőszeret vizs s jelenleg a Magyarországi Statusquo Izr. Hitközségek Orsz. Szövetségének egyházi elnöke. A kiewi vérvád idején 1913. a világsajtóban erőteljes mozgalmat indított a vérvád ellen. Több cikket és tanulmányt írt különböző lapokba és folyóiratokba. Majdnem 20 évig szerkesztette a *Magyar Zsinagóga* c. homiletikai folyóiratot és 1927. megindította a *Zsidó Hitéleti Lexikont. Szónoklatok* c. könyve 1893. Zalaszentgróton jelent meg. v. A.

Lechájim (h.). Életre! Borközi jókívánság és annyit jelent, mint: életedre, egészségedre; Isten éltesen. A felköszöntésre így felelnek: *L. tovím ulsólóm*, boldog életre és békére.

Lech-lechó, hetiszakasz, mely *Mózes I.* könyve 12. fejezetének elejétől a 17. fejezet végéig terjed. Tartalma: Ábrahám elköltözik Kánaánba. Lót elválk Ábrahámtól. Ábrahám hadjárata. Isten szövetséget köt Ábrahámmal. Hágár és Ismáél. Isten megújítja szövetségét Ábrahámmal. A hetiszakaszhoz tartozó prófétai rész *Jezsajás* könyve 40. fejezetének 27. versétől a 41. fejezet 16. verséig terjed. A tórai és prófétai szakasz között az az összefüggés, hogy a próféta Ábrahám utódainak fennmaradására hivatkozik, mint Isten soha meg nem szűnő szeretetének jelére. f. D.

Lecho dodi. (h.) Jöjj, kedvesem. A szombatot köszöntő esti istentiszteletnek világszerte ismert bevezető éneke. Az ének L.-val kezdődik és a refrén ugyanaz. A szakaszok kezdőbetűi (az utolsó kivételével) a szerző nevét — Sélomo Halévi (teljes nevén Selomo b. Mose halévi Alkabec [XVI. sz.]) — adják. A dal a szombatot menyasszonyként üdvözli. Dallama a szefiro (l. o.) és a három hét (l. o.) szombatjain megváltozik és gyászos ütemet kap. Utolsó szakaszát, hol a menyasszonyszombat bevonulásáról esik szó, a bejárat felé fordulva mondják. Szakaszonként ismétlődik a refrén, a modern ritusban csak kétszakaszonként. A középalmemoros templomokban e dalt az emelvényen éneklő kántor, sokhelyütt még nem taliszbán. Van ritus, hol ünnepi és félünnepi szombatokon az ének elmarad, de mindenütt kihagyják ilyen alkalommal a *hisznáári* kezdetű szakaszt, hol az ünneplőruha felvételéről van szó.

Léchu nēranēnó. (h.) Magyarul: jertek újjonjunk. A 95. Zsoltár első szavai, egyszersmind neve a szombat beköszöntésekor mondott hat Zsoltárnak: 95, 96, 97, 98, 99, 29.

Lederer, 1. Abrahám, pedagógus és tanügyi író, szül. Libochovitzban (Csehország) 1827 jan. 9., megh. Budapesten 1916 szept. 17. Prágában reáliskolába járt, azután az ottani tanítóképzőben tanítói oklevelet nyert és az egyetemen szakmájába vágó előadásokat hallgatott. Mährisch-Neustadtban és Lundenburgban tanítószkodott. 1855-ben a tatai zsidó hitközség iskolájához hívta, melyet újra szervezett és pedagógiailag oly ügyesen vezetett, hogy a budai helytartó-

tanács 1857. a Pesten felállítandó izr. «minta főtanoda» szervezésével és vezetésével bízta meg. 1859-ben ehhez az iskolához tanítóképző (Lehrerpraeparandie) csatoltatván, L. lett ennek pedagógiai és természettudományi tanára és igazgatója. 1868-tól csak mint tanár működött ennél az intézetnél. Előadásaival és példaadásával sok hazafias zsidó tanítót nevelt, kik a magyar zsidó iskolaügyet magas nivóra emelték. 1867. a pesti zsidó tanítók támogatásával alapította az Orsz. Izr. Tanítóegyesületet. 1889-ben nyugalomba vonult. Sokat írt, eleinte német szaklapokban, később a magyar tanügyi irodalmat is gazdagította és több magyar tankönyvet németre fordított. Művei: *Heimatskunde Ungarns* (Pest 1859); *Erziehungslehre* (Pest 1865). Magyar nyelvű pedagógiai értekezései: *A példaadás módszere*; *A szoktatás módszere*; *Az oktatás módszere*; *Az ápolás módszere* (1884); *A XX. század módszere*. M. B.

2. **L. Béla**, államtudományi író, szül. Budapesten 1860 nov. 19. U. o. tanult az egyetem jogi fakultásán, amelyen doktorátust nyert. Számos értekezést és tanulmányt írt különböző lapokban és a «La vie politique à l'étranger»-ben ő írta a magyarországi részt. Önállóan megjelent kötetei: *A miniszteri kabinet közjogi helyzete. Alkotmány-politikai tanulmány* (1886); kiadta 2 kötetben *Gróf Andrassy Gyula beszédei*-t 1891—1893). Lefordította Lőrinc Béla írói néven Paul Janet háromkötetes *A politikai tudomány története* c. munkáját (1891—92). S. R.

3. **L. Dezső**, hegedűművész, szül. Békéscsabán 1858 szept. 25. Biztosítási tisztviselő volt, aki keresetét arra fordította, hogy zenét tanulhasson. 1882-től már csak a művészetnek szentelte minden idejét. Kül földi koncertjein állandó sikereket arat. 1899-ben Párisban telepedett le.

4. **L. József**, tenorista, szül. Nagyváradon 1843 okt. 8., megh. Frankfurtban 1895 nov. 4. Kétféle hangú hőstenor volt, akinek szerződöttesért vetekedtek az operaigazgatók. Híres állomásai: Bécs, Lipcse, Drezda, Hamburg. A majnai Frankfurt Operaházában haláláig mint ünneplő művész lépett fel. A német zenekritikában számos érdekes cikket találunk róla. (V. ö. *Riemann*, «Musiklexikon.») K. K.

5. **L. Lajos**, újságíró, lord Rothermere titkára, szül. Lőcsén 1904 szept. 14. **Lederer Miksa** (l. o.) fia. A budapesti egyetem jogi fakultásán abszolvált, majd Londonba ment jogi tanulmányait folytatni. Innen cikkeket küldött a magyar lapoknak, majd 1926. a Pesti Hírlap londoni tudósítója lett. A Rothermere-akció megindulása után tudósítói minőségben sűrűn meginterjuvolta Rothermere lordot, aki annyira megkedvelte L.-t, hogy 1928. magyar ügyekben személyi titkárául fogadta. Megjelent munkája: *Egy év a revíziós küzdelemben* (1928). A könyv előszavát lord Rothermere írta. V. A.

6. **L. Miksa**, ügyvéd, szül. Szepesváralján 1869 nov. 14. A budapesti egyetemen szerzett ügyvédi oklevelet. Lőcsén nyitott ügyvédi irodát s rövidesen a város főügyésze, Szepes vármegyének pedig tb. főügyésze lett. Hosszabb ideig állott a lőcsei hitközség és a Chevra Kadisa élén.

Sokáig elnöke volt a lőcsei Függetlenségi Párt-nak. Megalapította a Szepesi Ellenőrt és a Szepesi Ellenzékot, melyek az ő szerkesztése alatt a Szepesi Hirlappá olvadtak össze. 1919 óta Budapesten lakik. Jogtudományi lapokban sok cikket írt. Művei: *A lőcsei polgári osztályfa privilégiuma* és *A fórumról* (jogi, politikai és alkalmi beszédek gyűjteménye). V. A.

7. *L. Richárd*, festő, zeneszerző, karnagy és író, szül. Pesten 1848., megh. Münchenben 1923. Münchenben a Képzőművészeti Akadémiára járt. Itt zenekritikát is írt. 1888-ban kiállított Budapesten egy férfi és női arc-kepet. Képeinek egy része Amerikába került. 30 éven át a müncheni Künstlersänger Verein karmestere volt. *Hiob* c. operájával a régensherceg jubileumára kiírt pályázaton a 4. díjat kapta, de ez a műve csak Hamburgban került színre. Holttestét saját kívánságára elégették, ingóságait jótékonycéllra elárverezték.

8. *L. Sándor*, művészeti író és gyűjtő, szül. Budapesten 1854., megh. u. o. 1924. A zürichi műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett és utána aktív részt vett a szentgotthárdi vasút nyomjelzési munkálataiban. Nem sok, de értékes stíluskritikai tanulmányt írt magyar és olasz folyóiratokban. Mint gyűjtő a tudós író-gyűjtők fajtájához tartozott, főleg olasz, flamand és holland képeket gyűjtött. Gyűjteményének legértékesebb darabja Sodoma *Lukréciaja*, amelyet már Vasari is említ a festő életrajzában. F. B.

9. *L. II. Sándor*, a Pesti Izr. Hitközség elnöke, szül. Kiskunfélegyházán 1852., megh. Budapesten 1927 nov. 28. Jog- és államtudor. Egyetemi tanulmányainak befejezése után miniszteri tisztviselő lett. Baross Gábor kereskedelmi miniszter, felismerve kiváló képességeit maga mellé vette L.-t, aki gyorsan emelkedett s miniszteri tanácsos lett. Részt vett az 1885-iki országos kiállítás megrendezésében s ő rendezte később a belgiumi és a barcelonai világkiállítás magyar részét. Erdemei elismeréséül megkapta a Ferenc József- és a Lipót-rendet és a belga király is magas rendjellel tüntette ki. Nyugalomba vonulása után jelentős közgazdasági tevékenységet fejtett ki, több önálló közgazdasági munkát írt. A felekezeti életbe 1900. kapcsolódott be s azóta vezető szerepet játszott. Az 1918-iki választásnál mint az ellenzék vezére bekerült a Pesti Izr. Hitközség előljáróságába. Előbb elnökhelyettes, majd Székely Ferenc (l. o.) távozása után elnök lett, mely tisztségét tragikus hirtelenséggel bekövetkezett haláláig viselte. Különösen nagy szervező-képességével tűnt ki. Munkájának eredményei a templomépítésben csúcsosodtak ki. Az ő kezdeményezésére épültek a Páva-utcai, Nagyfuváros-utcai és a Csáky-utcai templomok. Ugyancsak ő alapította meg a Magyar Zsidók Egyesületét. V. A.

Ledofszky, 1. Gizella*, operettprimadonna, szül. Székesfehérváron 1877 máj. 5. A Népszínház tagja volt 1895-től kezdve, majd 1899—1911. a Magyar Színháznál, 1912-ig a m. kir. Operaházánál működött. S. R.

2. *L. Mariska*, operetténekesnő, szül. Székesfehérváron 1867. *L. Gizella* néneje. 1886.

Szabadkán lépett föl először. 1899-ben Szegeden és több vidéki városban szép sikereket ért el.

Léél óréch din (h.). *Istennek, a törvény rendezőjének*. A félelmes napok (ros-hasono, jom-kippur) egyik himnuszának kezdete.

Lefarszumé niszó, (ar.). *A csoda nyilvánossá tételére*. A chanuka-gyertyákat még a talmudi korból eredő hagyomány alapján az ablakban gyújtják és ott is hagyják, amíg leégnek. A szokás hagyományozói súlyt vetettek arra, hogy a makkabeusi korban történt csodákról (l. *Chanuka*) tudomást vegyenek nemzsidók is és az erre vonatkozó rendelkezést a L. formulájával indokolták meg.

Lefkovits Jakab, az orkutai vérvád vértanuja. Ádámföldi bérlő. Az 1864-iki orkutai (Sáros vm.) vérvád (l. o.) idején egyike a vádlottaknak. A kínvallatás során az eperjesi hóhér keze alatt halt meg. A. T.

Legenda. A költői gondolatközlés legnaivabb formája, amely a nép lelkiéletét még hívebben jellemzi, mint az irodalmi műalkotás. Mert a L. nem egyes kiváló és a nép fölött álló szellemek alkotása, hanem az eleven népköltészeté, melyben a nép vallásossága, kegyeleme és flozófiája lüktet. A L. csodákról regél, amelyek annyifélek, ahányféle természeti akadály gördül a jó megvalósulása elé. E csodahit tehát etikai alapon nyugszik és sokszor nem csupán a természeti élet erkölestelenségének a korrektívuma, hanem kiegészítője a kánonizált vallásnak is. A L. úgy látja a világot, aminőnek kellene lennie és a nép erkölcsi szemlélete éppen ezért legbiztosabban a L.-iből ítélhető meg. Mikor Dávid Saul elől barlangba menekül, Isten úgy menti meg, hogy pókot rendel oda, hogy a barlang szájára hálót eressen. R. Eleázár ben Azárja már fiatal korában olyan nagy hírű tudós, hogy a pátriárka méltóságába ültetik. A fiatalsága miatt félti hivatalos tekintélyét, amelyet pedig a tudománya miatt megérdemelne. A csodatevő Isten segítségére siet: megválasztásának éjszakáján a fiatal tudós szakállat ereszt és még meg is őszül. Száz és száz L. fejezi ki a gyenge védelmére, az érdem jutalmazására, a jóakarát érvényesülésére, az Isten megdicsőítésére irányuló vágyakozást. A nép L.-iben találja meg e vágyak kielégülését, akárcsak az álmaiban. A L. tehát pszichoanalitikai szempontból az álommal egy síkba esik: tömegálmom, melynek éppúgy kell valami valóságban, valami élményben gyökereznie, mint az egyéni álomnak. A csoda, melyről szól, valamikor valóság volt, ha nem is ilyen színes alakban. Az etikai alapnak van tehát metafizikai mélysége és az erkölcsi szükséglet csak kiváltja azt az erőt, mely mozgásba jön a csodatételnél. Ez a metafizikai feltevés pedig az, hogy a világ ősegyeség; minden specializálódás: az állat-, növény- és ásványországra, külön fajokra és egyénekre való bomlás olyan folyamat, mely a technikai fejlődés érdekében szükséges, de valójában megtartják a speciestek vonzalmukat az ősi, úgyszólván anyaméhbeli állapothoz, amikor teljes, néma egységben voltak s csak a hívó szóra vártak, hogy az ősi egységbe ismét beleolvadjanak valamelyes természetfölötti, tehát erkölcsi cél érdekében. A hívó

szó: az erkölcsi követelmény. Ha úgy kívánja egy ferde helyzet, akkor távolba lát a jámbor, megálmodja azt, ami a jövő méhében rejlik, átkel a folyón híd nélkül és megjelennek neki még az elhunytak is. A természet a maga törvényeivel csak megkörgesedett rendszer, melyet azonban áttör az ősegység melegének felgyülemlett ereje. A talmudbölcsek is körülbelül így fogták fel a helyzetet, mikor azt tanítják, hogy Isten már a világ teremtésekor azzal a kikötéssel teremtette meg a tengert, hogy Izráel előtt szakadjon két részre, amikor majd át kell vonulnia rajta. Amint a pszichoanalízis tanítása szerint az egyéni hazugság sem lehet légből kapott, a természet rendszeréből kieső, törvény alá nem tartozó szópihe, hanem kell, hogy régi, tudat alá merült élmények újjalagos kitámadása legyen, habár csak eltorzult alakban is, azonképpen a népelekezethez kincse, a L. is ősi tudatállapotra vezetendő vissza, mikor az ember még egy volt a természettel. Buber, a neokabbalisztikus gondolkodás úttörője, ebben látja a szeretet lényegét. És egy régi kabbalista rabbi, egy apának azon kérdésére, mitévő legyen rossz útra tért fiával, azt felelte: jobban kell őt szeretni. A szeretet visszavezet az ősi állapotokhoz: a romlatlansághoz és reintegrálja az egyéni lelket a mindenség teljességébe. A L. is csupa szeretet. A L. az embert sokkal magasabb talapzatra helyezi, mint a természettudományos megismerés. Emberei és eseményei nem is esnek az idő törvényei alá, századok távolságai előtte eltűnnek, mint az Isten előtt, akinek ezer esztendő egy nap, sőt mult, jelen, jövő is csak emberi elgondolások. Már a Bibliában találunk számos L.-t, mely a jó eszméjét hirdette a nép között. Általában a nép egésze körül forog a L., de van egyén körül forgó is. Ilyen az Illés prófétáról szóló, mely abban csúcsosodik ki, hogy Illés tüzes szekéren az égbe szállt. Hirtelen tűnik fel alakja (*Kir. I. 18 f.*) és már is csodás módon hollók táplálják rejtekhelyén, ahová az általa megfenyegetett Acháb üldözése elől menekül; később egy özvegy adja oda neki utolsó falatját, ő pedig elfogadja, mert bizton tudja, hogy megtérül neki; holtnak vélt gyermeknek visszaadja életét. Fellépése a király gonoszságával szemben példássá válhatott a későbbi kor előtt. Halálát így adja elő a Biblia (*Kir. II. 2. f.*): «Így történt, hogy Elijóhú a viharban égbe vitte Isten: Elijóhú Elisával elment Gilgálból, Elijóhú pedig mondá Elisának: maradj te itt, mert Isten engem Bételbe küldött, de Elisa felelé: Istenre és a te életedre, nem hagylak el. A próféta-növendékek pedig jöttek Elisához és mondták: tudod-e, hogy mai napon elveszi Isten uradat fejed felől; ő pedig mondá: tudom, csak hallgassatok!» Ugyanez az ünnepies, misztikus jelenet más-más helyen még kétszer megismétlődik, amikor hirtelen viharban égbe száll a próféta. Ez a L. még nincs kellően megvilágítva. Magyarázatra szorul az, miért kell titokban tartani a próféta bekövetkező halálát, honnan tudják ezt az ifjú próféták és miért használják e misztikus kifejezést: «ma elveszi Isten uradat fejed felől». A halál szót sem a jövődőlésben, sem a bekövetkezésben nem találják.

Elijóhú maga is e kifejezéssel él: «mielőtt elvételtem tőled». E misztikus leírásra valami mélyen megrendítő tragikus esemény adhatott alapot és ez — egy magyar író meglátása szerint — nem más, mint, hogy Acháb pribékjei vetették ki hálójukat rá és aztán szokásos módon el is tüntették, úgy, hogy könnyen kelhetett szárnyra a hír, hogy Isten magához vette; élve-e vagy halva, az nem derül ki. Egy középkori keresztény L. csakugyan említi is Elijóhú megöletését (V. ö. *Kohn Sámuel*, Illés próféta a legendában). A körülmetélés vérvételénél is Elijóhú próféta jelenik meg, külön neki odaállított trónuson, mint illetékes patrónusa a vérrel való áldozatnak. Számos L.-t találunk a Talmud agadai részében, melyeken azonban a nép naiv költészeti munkáján kívül a kor reflexióinak, a hagyományozók esztétikai alakításának nyomait is észleljük. Amikor az első jeruzsálemi Templom elpusztult, az Aggada több változata szerint majd a főpap, majd a király, majd pedig az ifjú papok a Templom kulcsát a tűzbe vetették, hogy ha ők nem bizonyultak jó sáfároknak, vegye hát Isten át a gondozását és egy mennyei kéz csakugyan át is vette a kulcsot. A szereplő megválasztása ez esetben már a költői meggondolás dolga lehetett. A népfantázia természetesen a zsidó történet nagy alakját, Mózes is körülölelte aranszálaival. A L. keletkezésének pszichikumát és filozófiáját talán ez a következő kivonatos L. jellemzi legjobban: Az Egyiptomból való kivonulás idején, Mózes három nap és három éjen át kutatott József csontjai után, hogy teljesítse az ősnak végrendeletét, mely meghagyta, hogy csontjait magukkal vigyék utódaik, ha az ígért földje felé vonulnak. Végül rábukkan egy asszonyra, aki megmutatja, hogy a koporsó a Nilus fenekén van. Mózes szól a halottnak, hogy jöjjön elő, itt a megváltás órája. Nemsokára elő is morajlik a koporsó, vállukra veszik és aztán a frigyláda mellett hordozzák. A puszta karavánjai csodálkozva kérdik: miért viszik diadalmenetben a koporsót? Mire Izráel fiai felelik: azért, mert ami a lábában irva van (a kőtáblákon), azt teljesítette az, ki e másik lábában fekszik. Ez oly Istennek tetsző dolog volt, hogy ennek fejében Isten csókkal vette magához Mózes lelkét, és úgy temette el, hogy soha ember fia teteméhez nem nyúlhatott. Amikor elkövetkezett Mózes halálának ideje, szólt Isten: Ime eljött a te időd. Mózes könyörgött: «Ne haljak még meg. Élni akarok, hogy hirdessem az Ur dicsőségét!» Mire az Isten így felelt: Nem szabad életben maradnod, mert még megistenülnél az emberek előtt. Mózes megijedt és elhallgatott. De később megint csak életéért könyörgött. Az Isten erre ezt mondta: Két esküt tettem: hogy nem vonulsz be az országba és hogy nem pusztítom el Izráelt. Visszavonom az elsőt, ha elengeded a másikat. «A világért sem, szólt Mózes, csak haljak meg, ha Izráelt megmenthetem». Ezután nagy gyülekezet előtt ünnepiesen megkoronázta Józsuát. De rövid idő multával Isten ismét felhívja Mózeset, készüljön a halálra. Mózes ily szavakra fakad: «Óh, ha mindenáron határoznom kell, változtass át szarvassá, hadd

legelhessek az ígéret földjének pázsítján, oltsam szomjamat esőjének cseppjeiből. Avagy legyenek madárrá, hadd suhanjak át levegőjén, hadd szedegessenek magot a földjén és fűvének harmatcseppjei hadd ütődés fel lelkemet. Vagy pedig változtass hallá, hogy a Jordán vízének hullámaival csókoljam szent partjait. Vagy ragadjon el szélvihar s vigyen a felhők fölé, hogy onnan láthassam népem új hazáját. És ha ezt nem teszed, szórd legalább szét csontjaimat, hogy amikor majdan Ezékiel próféta előhívja a szeleket, fújják össze az én csontjaimat is népem csontjaival és hadd kerüljenek vissza». Utolsó pillanataiban Mózes bocsánatot kér Izrael törzseitől, hogy annyi törvénnyel terhelte őket. E legenda szerkezetén és váratlan fordulatain meglátszik már, hogy ha eredetileg a nép ajkairól fakadt is, tudatos kéz dolgozta fel határozott tendenciával.

F. M.

Légrády Károly*, lapkiadó és gazdasági szakíró, szül. Pesten 1834., megh. Budapesten 1903. Technikai tanulmányainak elvégzése után Pesten 1858. modern könyvkiadót létesített, amelyet a kor igényeit megértő élénk vállalkozó szellemmel, csakhamar könyvnyomdával, stereotípiával és könyvkötéssel bővített ki. Miután az Ellenőr, Földművelési Érdekeink és a Falusi Gazda c. lapok kiadója volt, 1878. megalapította a Pesti Hirlapot, amelynek hosszabb ideig főszerkesztője is volt. 1872 óta fővárosi törvényhatósági bizottsági tag, 1895 óta pedig, mint a szabad- elvű-párt tagja, országgyűlési képviselő is volt. Élénk gazdasági szakirodalmi tevékenységet fejtett ki és különösen Magyarországon újszerű gazdasági termelési módokról írt ismertető tanulmányokat. A francia módszer szerint való gyümölcstermelést ő terjesztette nálunk. 1885-ben kiadta *A spárgatermelés kézikönyve* c. alapvető munkáját, amelyben Magyarországon ma széltében elterjedt, általa föltalált spárgatermelési módszert propagált. A halotthamvasztásnak, amelynek érdekében több cikket írt, nagy híve volt.

S. R.

Lehachész (h.). *A m. bosszantásra. Tüntetésből elkövetett bűn,* vagy olyan bűn, amelyet magáért a bűnözésért, l'art pour l'art, követ el az ember. A meg gondolatlanságból, vagy tudatlanságból elkövetett bűnnél súlyosabb megítélés alá esik.

Lehavdil (h.). *Megkülönböztetésül,* vagy: hogy elválasszuk (ezt a másiktól). A tiszta és tisztátalan, a nemes és nemtelen fogalmak elhatárolására használják. Még gondolatban és beszédben sem szabad összekeverni a tisztát a tisztátalanal. Ha a helyzet mégis úgy hozza, hogy a jó mellett a rosszat, a szép mellett a rútat, a szent mellett a hitványat kell megemlíteni, akkor a L. szót szúrják a két ellentétes fogalom közé, nehogy akár csak tévedésből is a kettőt egyértékűnek tarthassa a hallgató. Erre olyan kényes a jiddis nyelvhasználat, hogy akkor is él ezzel a megkülönböztető frázissal, ha tudós ember mellett tudatlant, vagy kiváló mellett jelentéktelent említ.

F. M.

Lehel Ferenc, festő, művészeti író, szül. Pápaon 1885. A mintarajztanodában, majd Nagy-

bányán tanult. Utóbb a festészetet írói működésével cserélte föl és művészeti tanulmányokat írt. 1924 óta Párisban él. Önállóan megjelent munkái: *A művészet bölcselete; Esztopszichofizikai tanulmányok; Magyar művészet a törökvilág idején; Egy művészettörténeti monstredráma; A romantikától az expresszióig; Csontváry Tivadar; Gulácsy Lajos; Cézanne; A keresők I.; Ecce Criticus; Notre art dément.*

Sz. G.

2. L. Imre, orvos, szerkesztő, szül. 1890. A budapesti egyetemen tanult s miután orvosi diplomát nyert, az újpesti kórház dermatológus főorvosa lett. Szerkeszti a *Bőrgyógyászati, Urológiai és Venerológiai Szemle* c. tudományos folyóiratot, emellett állandó munkatársa az *Archiv f. Dermatologie és Dermatologische Zeitschrift* c. folyóiratoknak. Rajka Ödönnel (l. o.) közösen írt főműve az *Allergie des Hauts.*

S. R.

Lehner, I. Árpád, zongoraművész, szül. Budapesten 1898. A budapesti Zeneakadémia növendéke volt. Jelenleg Oslóban, az ottani zeneakadémia tanára, az oslói szimfonikus zenekar karnagya. L. fivére a világhírű L.-vonósnégyes primáriusának.

K. K.

3. L. Jenő, hegedűművész, szül. Szabadkán 1895. A világhírű L.-kvartett primáriusa és megalapítója. Első zenei tanulmányait édesatyjától nyerte, aki a Királyszínház második karmestere volt, majd a Zeneakadémiára iratkozott be, ott nyert művészi oklevelet. A művészképző után tagja lett a m. kir. Operaház zenekarának, ahonnan 1922. távozott. Azóta állandóan Londonban él.

K. K.

Leidesdorff William, amerikai farmer, szül. Szatmáron 1802 körül, megh. San Franciscóban 1848 máj. 18. Atyját Mordechajnak hívták, unokanővére pedig R. Akiba Egernek (l. o.), a híres poseni főrabbinak volt felesége. Tizenöt éves korában eltűnt hazulról és családja többet nem hallott róla. Az Eger és Schreiber családok tradíciója szerint «nagy ember lett Amerikában». L. 1840 körül került a Nyugatra, a San Francisco helyén álló Yerba Buenába, addig valószínűen Jamaicában tartózkodott, mert dán származású jamaicainak mondta magát. Onnan New-Yorkba, majd New-Orleansba került, mint a «kikötő kapitánya». Mikor az Egyesült Államok elfoglalták San Franciscót, akkor (1846) ő már ott szerepet vitt és a szomszéd államokkal kereskedést folytatott, amiért konzulnak nevezték ki. Vállalkozási szelleméért és feltétlen becsületességéért nagy tiszteletnek örvendett. Nyolc évig tartózkodott San Franciscóban, melynek leggazdagabb polgára volt s az első nyilvános amerikai iskolát ott ő létesítette, a tanácsnok és polgármester állását is közben betöltötte az akkor még spanyol nyelvű városházán, melynek kincstárnoka is volt. Halála napján a gyász jeléül a zászlókat félárbócra eresztették, a boltokat és iskolákat pedig bezárták. Egy utcát is elneveztek róla, tetemét pedig a katolikus temetőbe temették, mely körülmény azonban egyáltalán nem bizonyít a kitérése mellett. Jóllehet, hogy L. nyilvánvalóan azonos a szatmári születésű L. Wolfal, mégis halála után ezt nem lehetett legálisan bizo-

nyítani, amiért az állam zárgondnokot rendelt a vagyona. Az e célból megbízott Folsom kapitány Jamaicába ment s ott több rokonát találta L.-nek, azonban a bíróság nem ismerte el ezek jogigényét, mert nem tartotta őket kizárólagos örökösöknek. 1854-ben Bigler kormányzó a szenátushoz javaslatot terjesztett tehát be, hogy az óriási — akkori értékben másfél millió dollárnyi — vagyont kobozza el az állam, ami meg is történt, oly módon, hogy Folsom kapitány és mások veték meg az ingatlan nagyobb részét. L. nőtlen volt, barátainak sohase beszélt rokonságáról, de büszkén zsidónak vallotta magát. S. R.

Leifer Mordechaj, nadvornai caddik, szül. Nadvornán, Lengyelországban 1826., megh. 1894. Bustyaházán. A világhírű rabbi Mair premislani caddiknál nevelkedett. Még amikor Lengyelországban lakott, sok hive volt Magyarországon és híveinek kérésére Magyarországra költözött. Előbb Beregkövesden, később Bustyaházán telepedett le. Sokat tett a chászidizmus terjesztése érdekében. Megjelent *Maamar Mordechaj* c. homiletikus magyarázatokat tartalmazó műve. T. I.

Leimdörfer Dávid, rabbi, szül. Illiniken 1851 szept. 17., megh. Hamburgban. Tanulmányait Zsolnán, Vácon, Budapesten, Pozsonyban és Bécsben végezte és rabbipályáját mint táborigazgató kezdte. 1875–83 közt Nordhausen poroszországi hitközség rabbija volt, azután Hamburgba került, ahol első hitszónok volt és az ottani zsidó iskolák vezetését is ellátta. L. a német zsidóság egyik legjelentékenyebb egyházi szónoka volt. Főbb művei: *Kurzgefasste Religionlehre der Israeliten*; *Die kürzeste Darstellung der nachbiblischen Geschichte f. die israelitische Schuljugend*; *Die Chanuka-Wunder*; *Die lebende Meqilla*; *Das heilige Schriftwerk Koheleth im Lichte der Geschichte*; *Die Messias-Apokalypse*; *Das Psalter Ego in den Ichpsalmen*; *Zur Kritik des Buches Esther*; *Die Lösung des Kohelethrätsels durch Ibn Baruch*; *Der altbiblische Priestersegen*. S. R.

Leinen (j. leichenen). Strófánként énekelni a Tóra a Megilla vagy a techina szövegét. Régebben a levélolvasásra is alkalmazták a jiddis nyelvhasználatban.

Leipnik Hirs, rabbi, szül. Leipnikban. 1803. került Nagyváradra, hol rabbihelyettes lett. *Kav venóki* c. alatt jelent meg talmudi és homiletikai munkája 1826. Budán.

Leipniker Márk, rabbi, szül. Körösladányban 1869 máj. 16. 1885–1895-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1894-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1900. pedig rabbivá. Azóta a Pesti Izraelita Hitközség vallástanára. Főműve. *Juda ben József Moscato élete és művei* (1894).

Leitner, I. Fülöp, orvos és szakíró, szül. Pocsajon (Bihar vm.) 1886 szept. 27. Tanulmányait végeztével Kolozsváron telepedett le, ahol 1912. az élet és körvegytani tanszéken tanársegéd volt. 1913-ban a gyermekgyógyászati tanszék mellé első tanársegédnek nevezték ki és 1919. adjunktusi kinevezést kapott. Több mint 36 tudományos munkája jelent meg. A zsidó árvagondozó egyesület kolozsvári csoportjának elnöke.

2. **L. Gottlieb William**, angol orientalista, szül. Budapesten 1840 okt. 14., megh. Bonnban 1899 márc. 22. Konstantinápolyban és a londoni King's Collegen tanult. Az angol kormány a krími háború idején ezredesi rangban tolmácsnak alkalmazta. 1859-ben lektora lett az arab, török és új-görög nyelveknek a King's Collegen, melynek keleti fakultását ő szervezte újra. Később a Punjab-egyetemen Lahoreban (India) tanított, miután ezt az egyetemet a kormány megbízásából megszervezte és megalapította. Itt is nagy tevékenységet fejtett ki: hindu, arab és angol nyelvű lapokat adott ki és szerkesztett és közkönyvtárakat alapított és szervezett. A lahorei kormány megbízásából 1868-ban expedíciót vezetett a Kasmir és Afganisztán közötti ismeretlen területekre és Tibetbe. Számos könyvet írt Indiáról és indiai tárgyokról. Ő volt az első tudós, aki felfedezte és bebizonyította Stein Aurél (l. o.) előtt, hogy a görög kultúra nyomai a Gobi-sivatagig feltalálhatók. Később Angliába ment vissza, ahol Wokingban indiai tanítók részére intézetet alapított. Alapította és szerkesztette az Asiatic Quarterly Reviewt, s állandóan szerepelt az orientalista kongresszusokon. Tagja volt a Magyar Tud. Akadémiának is. Nagyobb művei: *The races and languages of Dardistan* (2 köt., Lahore 1867–71). Egyéb szakművei: *The Sinin I-Islam*; *The races of Turkey*; *History of Dardistan: Graecobuddhistic discoveries*; *History of indigenous education in the Punjab since the annexation*. S. R.

3. **L. Lázár**, nagyiparos, szül. Erdőszentgyörgyön 1863. Megalapította a nagyváradai Triumph cipőgyárat, amely a legelső egyike Romániában. Elnöke a váradai zsidó Szentegyletnek. Alatta bővítették ki a zsidó kórházat, amely Erdély egyik kiváló zsidó gyógyintézete.

4. **L. Mihály**, lapszerkesztő, szül. Sámsonban (Hajdu vm.) 1864 máj. 10. Rabbi pályára készült, de ügyvéd lett és Déván nyitott ügyvédi irodát. Megalapította a *Déva és Vidéke* c. lapot, melyet 30 év óta szerkeszt. Régebben budapesti lapoknak dolgozott, jelenleg több erdélyi lap állandó vezércikkírója. Társadalmi, közgazdasági és egyházi téren is vezető szerepet játszik. Elnöke a dévai magyar pártnak, alelnöke a Hunyadmegyei Közgazdasági Tanácsnak, alapítója és igazgatója a Dévai Iparbanknak, tagja Hunyad vm. törvényhatósági bizottságának s a héber és német nyelvek hites tolmácsa a törvényszéken. Megjelent munkái: *Zarándokolás Rákóczi sárjához*; *A zsidóság és A jövő útja*. V. A.

Leitner-Lukács Zoltán, író és publicista, szül. Nagyváradon 1896. Ügyvezető elnöke az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nagyváradai csoportjának. Szerkesztője volt a zsidó Renaissance könyvtárnak és számos cikke jelent meg zsidó és nemzsidó irodalmi egyéniségekről. Egy évig szerkesztette a konzervatív cionisták lapját, a Mizrachit. Sz. I.

Lékatchiló (h.) Eleve, mindennek előtt.

Lélekvándorlás, l. *Kabbala*.

Lémáán jirbu (h.). Magyarul: *hogy soka-sodjanak*). A sémá (l. o.) második szakaszában, (Mós. V. 11. 21.) fordul elő a vers első két szava.

A szakasznak ezt a részét a rabbi emelt hangon recitálja.

Lemberger, 1. Armin, író és ügyvéd, szül. Baján 1856. Közéleti érdemeiért szülővárosa tiszteletbeli ügyésznek választotta. Írt jogi és hitéleti cikkeket. Szerkesztette a Bajai Hírlapot és megírta Baja város történetét.

2. **L. Henrik**, író, műfordító és orvos, szül. Pozsonyban 1813., megh. 1900. Tanulmányait Bécsben végezte s Baján telepedett le. Írt latin, héber, német és magyar nyelven. Fordított héber, francia, latin és német verseket. Lefordította többek között Dante barátjának, Manuellónak *Manchaberoth* c. új héber költeményét is.

3. **L. Lipót**, elsőoszt. ezredorvos, szül. Pozsonyban 1823., megh. Baján 1876. Tanult Pesten és Páduában. Részt vett az olasz hadjáratban. Latinnyelvű orvosi szakmunkát írt, amely 1847. jelent meg Pesten.

Lénárd Róbert, rézkarcoló és grafikus, szül. Krefeldben (Németország) 1879. Már ötéves korában szüleivel Magyarországra költözött. Előbb Vajda Zsigmond, majd Szabíya-Frischauf tanítványa volt. A grafikai technikákat Frankfurtban és Londonban tanulta meg. A Kéve alapító tagja és 1908 óta rendes kiállítója. 1923-ban gyűjteményes kiállítása volt a Nemzeti Szalonban. A Magyar Grafikusok kiállításán *Puerta San Martino Toledo* lapjával a magyar állam nagy aranyérmét nyerte el. Londonban bronzérmét, a lipesei grafikai kiállításon ezüstérmét kapott. A világháború alatt a frontokról számtalan lapot karcolt. Ezek a sajtóhadiszállás kiállításain kerültek bemutatásra Rézkarcai, litográfiái, vízfestményei finom, aprólékos kidolgozásuak. Több lapja van a Szépműv. Múzeumban, a bécsi Heeresmuseumban és a német hadügyminisztérium gyűjteményében. A Ganz Danubius gyár igazgatója és közgazdasági tevékenységet is fejt ki.

Lendvai, 1. Ervin, zeneszerző, szül. Budapestén 1882 jún. 4. A modern muzsika egyik kiváló képviselője. A budapesti Zeneakadémián tanult. 1909-ben Németországban telepedett meg. 1923-ban a hamburgi Volkshochschule zeneszerzés tanára, majd az altonai Lehrergesangverein vezetője lett. Kompozíciói kiváló muzsikusra vallanak. Különösen az A-kapella szerzeményeiben mutatott fel érdekesebb újítást. Művei: *3 vonóstrió*; *Fuvóskvintett*; *D-dúr szimfónia*; *5 szonett kamarazenekarra*; *Orgonakompozíciók* stb. *Elga* c. operáját Mannheimban adták elő.

2. **L. Miklós**, szerkesztő, szül. Szegeden 1862 febr. 5. Már fiatalon résztvett, mint Temes megye tb. főjegyzője a megyei életben s szerkesztője volt a Délmagyarországi Közlöny c. politikai napilapnak. Önállóan megjelent művei: *Szerelmes levél* (vigjáték); *Agról-ágra* (elbeszélések); *Szerb és román vigjátékok*; *Temes vármegye elvi jelentőségű határozatai*; *Temes megyei Közigazgatási Napló: Temes megye nemesei családjai*.

Lengyel, 1. Aurél, büntetőjogi író, szül. Székesfehérvárott 1879. Jogi tanulmányainak elvégzése után bírói pályára lépett. 1913. járásbíró lett. U. e. esztendőben berendelték az igazságügyi miniszteriumba, ahol a büntetőjogi kodi-

fikáció terén élénk tevékenységet fejtett ki és a modern reformeszmék megvalósítására törekedett. Szaklapokban számos tanulmánya jelent meg. Önálló munkái: *Javítóintézeti ügyünk*; *A büntető novella*; *A büntető törvény reformja*. A Büntetőjogi Döntvénytár szerkesztője volt. Jelenleg gyakorló ügyvéd Budapesten.

2. **L. Ernő**, publicista, szül. Temesváron 1885. Löwy Mór temesvári főrabbi és teológiai író (l. o.) fia. Középiskoláit a temesvári reáliskolán, egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte. A jogi doktorátus megszerzése után a Hét főmunkatársa lett, majd a Pesti Naplóba írt vezércikkeket. Jelenleg a Pesti Napló és Az Est belső munkatársa. Vezércikkei és tanulmányai magas színvonalon mozognak és az intranzigens liberális álláspontjából foglalkoznak a napi-politika eseményeivel. Nagyobb politikai tanulmányainak gyűjteménye most van sajtó alatt.

3. **L. Géza**, író és hírlapíró, szül. Hevesen 1881. Előbb Nagyváradon lapszerkesztő volt. 1906-tól fővárosi napilapok munkatársa, 1914 óta a Pesti Napló cikkírója. Művészeti, irodalompolitikai, politikai és gazdaságpolitikai tanulmányai és cikkei stílusosak és széleskörű olvasottságra vallanak. A Nyugat állandó munkatársa. Önálló művei: *Véletlenek* (1909); *A csodatevő könyv* (1911); *Kis házak között* (1912).

4. **L. László**, publicista, **L. Ernő** testvérbátyja, szül. Temesváron 1883. Budapesten jogtudományi doktorátust és ügyvédi oklevelet szerzett. A hírlapírást Temesváron kezdte mint a Magyar Dél c. folyóirat szerkesztője. Később Budapesten lett a Pester Lloyd belmunkatársa, majd parlamenti rovatvezető-szerkesztője. Művei: *Magyar Nemzetgyűlési Almanach*; *Magyar Országgyűlési Almanach*.

5. **L. Menyhért**, színműíró, szül. Balmazújvárosban 1880. Középiskolai tanulmányait Miskolcon végezte. Egyideig Budapesten hírlapíróskodott, majd egy biztosító társaság hivatalnokaként volt Kassán. Az irodalmi körök figyelmét a *Nagy fejedelem* c. drámájával vonta magára, amely a Thalia-társaság színpadán került a közönség elé. Második darabját, *A hálás utókort* már a Nemzeti Színház mutatta be és az Akadémia a Vojnich-díjjal tüntette ki. Ez a két színműve, valamint az *A falusi idill*, a Hatvány Lajossal együtt írt *A szüz* és a *Róza néni* címűek, a hagyományos és szokások palástjában rejtőzködő társadalmi hazugságokat ostromozzák. Éles szatírája meg is nehezítette az egyébként érdekes problémájú és hatásos bonyodalmú darabok sikerét. Nagyobb feladatokat tűzött maga elé a *Taifun*-ban, amely a titokzatos japán lélek rejtélyeit akarta kihüvelyezni, s amellyel első világsikerét érte el, továbbá a *Prófétában*, amely a primitív exotikus kulturának az európai kulturával való összeütközését tárja elénk, végül a *Sancho Pansa királyságában*, amelyben Cervantes regényének dramatizálását szociális eszmék hirdetésére használja föl. A legtöbb európai nyelvre lefordították *A táncosnő* c. darabját és a Biró Lajos társaságában írt *Cárnót*, amelyek irodalmiságuk mellett is inkább hatást kereső darabok. *Charlotte kisasszony* francia, de izmos alkotás. Az *Anto-*

nia, *A waterlooi csata*, a *Seybold* és *A postás-kisasszony* főszerepeikben egy-egy kiváló színésznek érdekes játéklehetőségeket nyújtottak. *Mária* c. színművében Ibsen Nóra-problémájának mai változatát írta meg, főleg intenzív lélekrajzra törekedve. Az utóbbi esztendőkből a film-irodalom őt is magához hódította. Egynémely színművét átdolgozta filmre és több önálló film-scenáriót is készített. A háború után Amerikában járt és *Amerikai napló* c. könyvében az ottani társadalomban, főleg művészi világában szerzett érdekes benyomásait írta meg. Sz. G.

7. **L. Miklós***, főgimnáziumi igazgató, szül. Budapesten 1878., ahol az egyetemen klasszikus és modern filológiát tanult. Középiskolai tanári és bölcsészeti doktori oklevelet nyert s előbb a budapesti áll. V. ker. főreáliskola tanára, majd a VIII. ker. áll. főgimnázium igazgatója lett. Sok pedagógiai, kritikai és irodalomtörténeti tanulmányt írt folyóiratokba. Önálló alakban megjelent munkái: *Sallustius Catilinája*; *Tompa Mihály élete és művei*; *Tamás érdeklődik*. Ezeket kívül számos tankönyvet írt. S. R.

8. **L. Miksa**, zeneszerző, szül. Szegeden 1859 aug. 19. Lohrnál kezdte zenei tanulmányait. 1886-ban Budapesten zene és énektanár lett. Négyezernél több magyar népdalt komponált, ezenkívül nyitányokat és kabarészármokot szerzett. Műve: *A zongorahangolás kézikönyve*. K. K.

Lengyeltóti, kisk. Somogy vm., 2791 lak. (statusquo) hitközség — mint a régi jegyzőkönyvekből megállapítható — 1768. alakult. A hitközséget Wilhelm Jakob, Hoffmann Abraham, Simon József és Schwarzenberg József kereskedők alapították, akik egyben a hitközség első elöljárói is voltak. Volt a hitközségnek egy nagyon régi temploma, melyet 1903. közadakozásból építettek újjá. 1848-ban létesített a hitközség elemi iskolát, mely azonban részint a tanulók számának lecsökkenése, részint pedig az anyagi eszközök hiánya miatt megszűnt. Van még a hitközségnek Chevra Kadisája. A hitközség évi költségvetése 1800 pengő, melyet teljes összegében szociális és filantrópikus célokra fordít. Anyakönyvi területéhez Balatonboglár, Szemes, Látvány, Szőlősgyőrök, Buzsák, Somogyvár és Osztopán községek tartoznak. Lélekszám 487, a családok száma 138. Foglalkozás szerint: 68 kereskedő, 34 iparos, 2 gazdálkodó, 27 magánzó és 2 egyéb. A világháborúban résztvett tagjai közül 21-en haltak hősi halált. A hitközség mai vezetősége: Wilhelm Gyula elnök, Szabadi Vilmos alelnök és Goldmann Henrik jegyző.

Lenke Manó, rabbi, szül. Nagyszombaton 1868. A budapesti Rabbiképző intézet elvégzése után 1893. megválasztották rabbinak a morvországi Ung. Osztrauban. 1896-ban Besztercebányára került és 1905 óta Lugoson rabbi. Zólyom vm. első választott zsidó képviselőtestületi tagja volt. Több monografiát írt. *Bibliai olvasmányok* c. tankönyve (3. kiad.) 1924. jelent meg. Egyéb művei: *A feníciai nyelv és emlékei* (1892); *A besztercebányai izr. népiskola 25 éves története, 1878—1903*. Cikkei a M. Zs. Szemlében, a Bloch Emlékkönyvben, az Oest. Wochenschrift-ben jelentek meg.

Lenkei, 1. Henrik, tanár, író, szül. Pécsen 1863 jún. 26. A gimnáziumot szülővárosában, az egyetem bölcsészeti fakultását Budapesten végezte s itt szerezte tanári oklevelét. Előbb Pozsonyban működött, 1888 óta a budapesti áll. V. ker. főreáliskola tanára. Sokáig szerkesztette az *Élet* c. ifjú írók lapját, írt drámákat, de főleg nagyszámú költeményt, melyek filozófiájukkal és finom lírájukkal tüntek ki. Vannak szép számmal vallásos költeményei is. 1918. elnyerte a M. Tud. Akadémia Teleki-díját *Kató bosszúja* c. vígjátékával. Sokáig titkára volt az IMIT-nek is. Önálló kötetei: *Versek*; *Petőfi és a természet*; *Újabb költemények*; *Kain halála*; *Csetepaté* (vígjáték, Nemzeti Színház 1904); *Új versek*; *Meister Claron* (vígjáték, német nyelven); *Az én hőseim*; *Májusi fagy* (Szilágyi Gézával együtt, Nemzeti Színház); *Évgyűrűk*; *Leáldozás* (tragédia, 1910), mely utóbbi az Akadémia Teleki-díját nyerte el. S. R.

2. **L. Lajos**, hírlapíró, szül. Pécsen 1864 nov. 14. A gimnáziumot u. o. végezte. Szülővárosában a Pécsi Naplót szerkesztette. L. a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének alelnöke. Önálló alakban megjelent művei: *Nach dem Nordcap* (1889) és *Eszakamerikai megfigyelések* (1912).

3. **L. Zsigmond**, szerkesztő, szül. Pécsen 1873. Előbb a Budapesti Hírlapnál dolgozott, majd megalapította az első magyar moziszaklapot. Résztvett a Magyar Kinematográfusok Országos Szövetségének alapításában, amelynek főtitkára lett. Tíz évig szerkesztette a Mozivilágot. Jelenleg a Magyar Filmkurir szerkesztője. R. L.

Léolom jéhi ódom (h.). *Mindenkor legyen az ember istenfélő*. A reggeli ájtatosság egyik imájának a kezdete. Az ósrégi ima előfordul *Jóma* 87b és *Tana debé Eljáhu* 21-ben. A nyelvhasználat közmondást csinált belőle, úgy, hogy a mondat végéről elhagyta az istenfélő szót. Ebben a népies fogalmazásban ez az értelme: mindenekelőtt légy férfiú.

Leopold Lajos*, társadalomtudományi író, szül. Szekszárdon 1879. Budapesten végezte jogi tanulmányait. Szociológiai tanulmányait a Huszadik Században s más folyóiratokban, majd pedig *A presztizs* c. nagy művében tette közzé. Munkája francia és német nyelven is megjelent. S. R.

Lerner József, ifjúkori nevén József Lasch ben Jicchak Lasch, szül. Trietcheben (Csehország) 1761., megh. Budapesten 1836. Egyike volt a múlt század harmincas éveiben a pesti hitközség legkiválóbb talmudtudósainak (V. ö. *Büchler*, «A budapesti zsidók tört.» 264), kit sirfírlata a «máor hagólah» (a diaszpóra világossága) és «móféth hadór» (a kor csodája) jelzésekkel magasztal. Tudós családból származott: dédunokája volt József Statthagen rabbinak, a *Dibré Zikaron* (1705) c. jeles mű szerzőjének s híres hitvitázónak, unokája Spitz Izsák kismartoni elöljárónak (megh. 1754.), ki a nevezetes kismartoni Wolf-családnak is őse s veje Benjámín Wolf Reicheles nikolsburgi, később schaffai rabbinak (megh. 1786.) Már ifjúkorában kiadta *Marpé Lanefes* (Gyógyszer a léleknek) c. művét (1791) s bevezetéseken Ásér b. Jechiél *Orechóth Chajjim* c. vallásos intelmeit. Egy másik nagyobb művében ipjá-

nak, Reichelesnek a Tóra két első könyvéhez írt beható fejtegetéseit adja ki *Dibré Hataánugim* (A gyönyörűségek ígéi) c., hozzácsatolva *Óneg Nefes* (Lelki gyönyörtűség) címen saját magyarázatait (Prag 1795). Negyven éven át volt kerületi rabbija Lichtenstadt, Saaz és Elbogen csehországi községeknek, azután öregségében otthagya rabbiállását, Pestre költözött, hol L. Ignác fia gazdag lisztkereskedő volt s a hitközség vezetőihez tartozott (1898. «arvaatya»). A váci-úti régi temetőben a rabbik sorában volt a sírja, honnan e temető kiürítésekor unokája, Munkácsi Bernát, a Pesti Izr. Hitközség tanfelügyelője exhumáltatta s a rákoskeresztúri temetőben gondoskodott új nyugvóhelyéről.

Lésónó habó bijerusolájm (h.). Jövő esztendőben Jeruzsálemben. Peszach este használt köszöntés. Szóder estéjén az Egyiptomból való szabadulást ünnepli a zsidóság és ez a köszöntés is a szabadság gondolatköréből nőtt ki, amelynek teljes megvalósítását a Messiás eljövételétől várja a zsidó felfogás.

Lestyán Sándor*, író és hírlapíró, szül. Nagyváradon 1897. Az összeomlás után hírlapíró lett. Előbb a Világ, majd Az Est, 1925—28-ig pedig az Ujság szerkesztőségének tagja volt. *Vah ta-Vaha* c. ifjúsági regényt írt.

Leszlényi, 1. Bernát, író, szül. Nagykanizsán 1837 aug. 24., megh. Bécsben. Fiatal korában került külföldre, ahol gyorsan érvényesült. Tárcaikat írt és több lapot szerkesztett. 1890-től az Oesterreichische Volkszeitung társszerkesztője volt. Írt egy tragédiát is. Címe: *Amnon*. Más önálló kötete: *Fidèle*.

2. **L. Imre**, jogi író és gyorsíró, szül. Győrben 1855. A gyorsírás körébe vágó tanulmányai magyar és német lapokban jelentek meg. Munkatársa a Győri Gyorsíró Közlönynek és résztvett a finn gyorsírás megteremtésében. Művei: *Ars Tironia vagy a római Tachigraphia ismertetése*, *A magyar gyorsírás elmélete*. Emlékeztet. *Az ókori zsidók kereskedelme* című munkája kéziratban van a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Lesznai Anna*, költő és iparművész, szül. Budapest 1888. Lirájának központi tárgya: az énné ébredt ember vágyódása az éntudat-előtti (vagy utáni) állapotba. Verskötetei: *Hazajáró versek*; *Édenkert*; *Eltévedt litániák*. Szép meséket is írt: *Die Reise des kleinen Schmetterlings*; *Mese a bátorokról és a kisfiúról*. Iparművészeti tervezésekkel, eredeti fölfogású, a népieshez közeledő kézimunkákkal, továbbá könyvillusztrációval is foglalkozik. Jászi Oszkár felesége volt, 1919 óta Bécsben él. K. A.

Léva (Levice, Cs-Szl.), rend. tan. város Bars vm. 9675 lak. 1837-ben imaegyesület létesült L.-n. Három év múlva már annyira megszaporodtak a hívek, hogy az imaegyesület hitközséggé lépett elő és Heilbrunn Juda személyében rabbit választott. A szabadságharc idején már közel száz főnyi L. zsidó lakossága, akik közül többen mint honvédek szolgálták a hazát. Az első rabbi, aki a hitközség anyakönyveit vezetni kezdte, az 1850. megválasztott Liebmann Márk volt. Ő foglalta írásba az 1851 óta működő

Chevra Kadisa alapszabályait is. Ezidőtájt több bars megyei község kimondotta a L.-i rabbinátushoz való csatlakozását s így a L.-i rabbi a bars megyei főrabbi címet viselte. 1853-ban épült fel a templom s még ugyanez évben megnyílt a két, később három, majd négy tanerős nyilvános jellegű népiskola. 1869-ben a hitközség a kongresszusi jelleget vette fel. 1873-ban következett be a hitközség kettészakadása. Berdach Dávid egyik rokonát akarta besegíteni a rabbi-állásba s miután ez nem sikerült, a szakadás jelszavát dobta a küzdelembe. A következő évben már megalakult a L.-i orthodox hitközség. Ez a változás az anyahitközséget válságba sodorta. Előbb egy triumvirátus (Weisz Samu, Guttman Ignác, Preisach Samu) próbálta rendbehozni a hitközség ügyeit. Sikertelen kísérletek után Taub Lipót vállalta az elnökséget s vezetése alatt a helyzet kissé meg is javult. 1881-ben Pólya József másodszor lett a hitközség elnöke és a régi helyére új templomot és új iskolát építtetett. Az ő utódai: Frommer Ignác, Frommer Mór, Elek Mór, Weisz Benő, Balog Sándor és Szilárd Samu voltak, akik valamennyien lelkes hozzáértéssel vezették a hitközséget. Jelenleg ismét Balog Sándor az elnök, akinek vezetése alatt a hitközség minden téren nagy haladást mutat. 1898-ban a hitközség statusquo alapra helyezkedett s ezáltal létrejött a béke az orthodoxokkal, akik már visszatértek a hitközségbe. A hitközség költségvetése 217.208 ék., filantropikus és szociális célokra 13.700 ék-t költ a hitközség. Alapítványai nincsenek. A hitközség történetével egy könyv foglalkozik: Steiner Ignác L.-i isk. igazgató (l. o.) könyve: *A L.-i izr. hitközség története* (L. 1903). A hitközség intézményei: a nőegylet (elnöknője Priszner Gyuláné), Fillegylet (elnöknője Liebermann Jakabné), a Cedóko-egylet, a Poel Cedek-egylet és az Aggmenház. A hitközség anyakönyvi területéhez Garamapáti, Bajka, Obers, Ujbász, Csejkó, Nagy- és Kiskálnos, Garamlök, Marosfalva, Garammikola, Nagyod, Kisóvár, Nemesorom, Szódó, Garamszőlős, Garamtolmács, Tőre, Garamújfalva, Alsóveszele, Garamkelecsény, Garamkeszi, Nagy- és Kiskoszmoly, Vámosladány, Dobosberekalja, Garamsolymos, Felső- és Alsószecse, Zseléz és Zsemlet tartoznak. A hitközség lélekszáma: 1336, a családok száma 499, az adófizetők 354. Foglalkozás szerint: 10 nagykereskedő, 25 gazdálkodó, 45 szabadpályán levő, 12 tanító, 107 kereskedő, 12 ügyvéd, 15 köztisztviselő, 8 munkás, 3 nagyiparos, 18 orvos, 20 magántisztviselő, 10 vállalkozó, 64 iparos, 5 mérnök, 30 magánzó és 81 egyéb. A világháborúban résztvett hitközségi tagok közül 23-an haltak hősi halált. A hitközség mai vezetősége: Libermann Jakab főrabbi, Balog Sándor elnök, Kaiser Lajos alelnök, Schuller Ignác pénztáros, Knapp Géza ellenőr, Kertész Lajos gondnok, Deák Adolf titkár.

Lévai Mihály, orvos, szül. Budapest 1893. Orvosi diplomája elnyerése után Jendrassik tanár klinikáján, majd 1923-tól a Poliklinikán lett asszisztens. Egyszersmind siófoki fürdőorvos. Cikkai különböző orvostudományi lapokban jelennek meg és főleg az inzulinhatás kísérleti kivizsgálására, gyakorlati alkalmazására, vala-

mint a bőr biológiai folyamatainak felderítésére vonatkoznak. S. R.

Lévay, 1. Henrik* (kisteleki) báró, közgazdász, szül. Jankovácson 1826., megh. Budapesten 1907 dec. 16. Részt vett a szabadságharcban és hadnaggyá léptették elő, majd a Riunione Adriatica szolgálatába állott s 1857. megalapította az Első Magyar Általános Biztosító Társaságot, melynek elnöke lett. L.-t Magyarország legjelentékenyebb biztosítási szakemberének tartották. 1868. magyar nemességet kapott, 1886. főrendiházi tag lett, 1897. bárói rangra emelte a király. S. R.

2. L. Lajos* (kisteleki) báró, közgazdász, L. 1. fl. szül. Szegeden 1865 ápr. 20. Tanulmányai végeztével az atyja által megteremtett Első M. Ált. Biztosító Társ. vezértitkára lett. Közgazdasági tevékenysége mellett a politikai életben is részt vett. 1896-ban képviselő, 1903. belügyminisztériumi min. tanácsos s a kivándorlási ügyek vezetője lett. Műve: *A kivándorlás és városaink pénzügyeinek rendezése*. 1910-ben újból képviselő, majd a kömmün bukása után mosoni főispán volt. S. R.

Leveleki Mayer, filantróp, szül. Nyiregyházán 1818., megh. u. o. 1915. Munkás életét a jótékonyágnak szentelte. Sok emberbaráti alapítványt létesített, kettőt szegény zsidó leányok kiházasítására. Jeruzsálemben is támogatott több szociális intézményt.

Levelölés. A zsidók követeléseinek megsemmisítését nevezték így. Nagy Lajos és az akkori királyok, uralkodókat megillető jogként gyakorolták a zsidókkal szemben fennálló tartozások, illetve adósságok eltörlését és Nagy Lajos a zsidók kiűzetésekor és visszatérésük után hathatósan élt is ezzel a királyi joggal. De igyekezett igazságosan mérni a maga ítéleteit és többször megfontolóra vette végső döntéseit. Így mikor Sopron városa a számkivetés alkalmával elfoglalta egy Izrael nevű zsidó házait és azokat Izrael visszatérése után visszaszolgáltatni nem akarta, ez az ügy is közvetlenül Lajos elé került. Három évi pereskedés után, 1368. János városbíró és egy városi esküdt, hogy a királyt a város szándékainak megnyerje, úgy terjesztették elő a dolgot, hogy a város a zsidók házainak árából kápolnát akar építeni. Egyben azt is kérték, hogy mentse fel a soproni polgárokat azon adósság megfizetése alól, amellyel Izraelnek tartoznak. A király kijelentette, hogy a kölcsönvett tőkét mindenestre vissza kell fizetni. Ehhez hasonló eset fordult elő Pozsonyban is, ahol Nykus, a néhai Jakus pozsonyi bíró fl. ötvenkét forinttal tartozott németországi és pozsonyi zsidóknak. Lajos 1374. elrendelte, hogy Nykus zálogba lefoglalt javait adják ki, de Nykus köteles a felvett tőkét visszafizetni. U. L.

Levijim, a leviták héber neve.

Levin Jakab, pedagógus, szül. Pesten 1828., megh. Budapesten 1884. 1848-ban fogságba került, 1871. a pesti kereskedelmi akadémia igazgatója lett s azt európai színvonalra emelte. Igen sok szakmunkát írt.

Lévy, 1. Béla, ügyvéd, jogi író, szül. 1873 dec. 4. A budapesti egyetemen tanult, majd ügyvédi irodát nyitott. 1899–1901 közt a budapesti

Kereskedelmi Akadémia jogtanára volt. Tagja az Országos Ügyvédvizsgáló Bizottságnak. Több jogi folyóiratnak évek óta állandó munkatársa. Önállóan megjelent művei: *A magyar szabadalmi jog rendszere*; *A kereskedelmi jog elhatárolásának kérdése*; *Az ipari munkáról szóló törvénytervezet bírálata*; *A szabadalmi törvény előadói tervezete* (Kósa Zsigmonddal, 1909). Ő írta a Borchard-féle *Handelsgesetze des Erdballs* c. gyűjteményben a magyar kereskedelmi-, váltó- és csódtörvények ismertetését. S. R.

2. L. Lajos, orvos, szül. Budapesten 1875. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. A thübingeni egyetemen évekig folytatott belgyógyászati tanulmányokat. A háború alatt a Zita kórház főorvosa volt mindaddig, míg a kórház megszűnt. Jelenleg a Zsidó kórház belgyógyászati osztályának vezető főorvosa. 1917-ben Schächter Miksától (l. o.) átvette a Gyógyászat szerkesztését s a lapot 1928 októberéig szerkesztette. A Gyógyászatban jelentős tudományos munkásságot fejtett ki. Vezércikkeiben alapos tájékozottsággal, kritikailag ismertette az akkor még nálunk kevésbé ismert külföldi, főleg a francia és angol orvosi irodalmat. Így többek között az inzulint is L. ismertette először Magyarországon. Sok mélyreható, belgyógyászati vonatkozású tanulmányt írt, amelyek közül jelentősebbek: *A vészes vérszegénység* és *A belső szifilisz néhány kérdéséről* c. tanulmányok. V. A.

Lewuw Móse, vagy *Chárif Móse*, pozsonyi főrabbi. Előbb a lemergi jesiva rabbija volt. 1730-ban választották meg a pozsonyi hitközség rabbijává. Az ő vezetése alatt a pozsonyi jesiva a nagy talmudiskolák sorába emelkedett. Működésének utolsó éveiben a hitközség Eger Akiba zilzi rabbit hívta meg Pozsonyba, hogy a főrabbit helyettesítse. De L. csak azzal a feltétellel egyezett bele Eger rabbi meghívásába, hogy a nagy templomban ne tartson hitszónoklatot. Megh. 1758. F. D.

Liberer (j.). Temetőszolga. Némelyek a francia *livrée*, mások a latin *libelar* (könyves ember) szóból származtatják. Az utóbbi feltételezés helyesebb, mert a L. nemcsak a halott mosdatásánál és eltakarításánál segédkezik, de a temetési szertartásnál is, mikor könyvből olvassák a halottas imákat. F. M.

Lichtenberg, 1. Emil*, karmester, szül. Budapesten 1874 ápr. 2. A Zeneakadémián tanult. 1903-tól a budapesti Operaház korrepetitora, később karmestere volt. Alapítója és vezetője a Budapesti Ének- és Zenekar egyesületnek, a Magyar Nők Kar egyesületének és a Magyar Karének Egyesületnek. Ismertetéseket írt Berlioz, Brahms, Haydn, Bach és Wagner több művéhez.

2. L. Kornél* (mindszenti), egyetemi tanár, fülgyógyász, szül. Szegeden 1849. A budapesti és bécsi egyetemeken tanult, majd külföldön a fülgyógyászatban képezte tovább magát. Hazajövet, 1883. e szakma egyetemi magántanára, majd később Böke Gyula (l. o.) tanár nyugodalomba vonulásakor ny. rk. tanára lett. L. egyszersmind a Poliklinika igazgatója volt 1894 óta. Hazai és külföldi szakfolyóiratokban kiterjedt irodalmi munkásságot fejtett ki. S. R.

3. **L. Mór**. A szegedi Gazdasági Egyesületnek egyik alapítója, majd örökös díszelnöke, a Lloyd-társulat elnöke és a Kaszinónak, a Dugonics Irodalmi Társaságnak és a Képzőművészeti Társaságnak alapító tagja volt. Megh. 1908 dec. 29. Szegeden.

Lichtenstadt Wolf, rabbi. Prágában tanult Landau Ezekielnél. Nősülése után Trietschben működött és 1788. kiadta talmudi novelláit, *Kedusasz Jiszroél* címmel Brünnben. Ezután Trencsénben volt rabbi és ott élthataláig, 1827-ig.

Lichtenstein, 1. Abrahám Jakab, rabbi, megh. Nagykátán 1886. Előbb Tiszabeőn volt rabbi, de itt rágalmazás folytán a Bész-din állásvesztése itélte, míg egy másik Bész-din Landesberg Izsák nagyváradi főrabbi elnökletével visszahelyezte oda. L. 1880 elején Nagykátán lett rabbi s ott működött haláláig. Öccse a hírhedt L., aki korábban tápiószelci rabbi volt s később, mint az Újtestamentum híve, a misszionáriusok szolgálatába állott, anélkül, hogy megkeresztelkedett volna.

2. **L. Ferenc Lajos**, szerkesztő, Kossuth futára, szül. Szigetváron (Somogy vm.) 1828. Az 1848-iki szabadságharcban, mint a kormány futára, fontos szerepet játszott. Többek között őt küldte Kossuth Görgeyhez azzal az üzenettel, hogy azonnal egyesüljön Dembinszkyvel s működjenek együtt. Megbízásának olyan határozott formában tett eleget, hogy Görgey föbe akarta lövetni s csak Görgey adjutánsa, Bager mentette meg. A függetlenségi nyilatkozat után külföldi megbízatást kapott. A szabadságharc leverése után Aradon elfogták, de sikerült megszöknie. Külföldre került s itt hírlapírással foglalkozott; e miatt a bécsi kormány kiadatását követelte, de nem adták ki. 1863-ban hazajött s részt vett az Első Magyar Földhitelintézet megalapításában, 1864. megindította Pester Correspondenz címmel könyvművelésű lapját, melynek magyar és francia nyelvű kiadása is volt. Kiadta az Ungarischer Actionär c. közgazdasági lapot. A magyarországi szabadságharc mozgalmában élénk tevékenységet fejtett ki.

3. **L. György**, mnemotechnikus, **L. Ferenc** bátyja, szül. Keszthelyen 1820., megh. Edinburgban 1893. Jogi tanulmányokat folytatott és ő volt az első zsidó jurátus Magyarországon. Mint mnemotechnikus világhírt szerzett. 1848. diplomáciai megbízatással ment Berlinbe. Angliában ő tanította a Kossuth-flúkat zongorázni. Később Edinburgban nevelőintézetet alapított.

4. **L. Hillel**, rabbi, szül. Vecsén 1815., megh. Kolomeában (Galícia) 1891 máj. 18. Szófer Mózes pozsonyi főrabbi tanítványa. Előbb Szt.-Margit községben működött, 1854. pedig Kolozsváron választották meg, de nem foglalhatta el hivatalát, Friedmann Ábrahám erdélyi országos főrabbi ellenzése miatt. 1865–67-ig Szikszón működött, ekkor Kolomeába hívták meg, ahol nagy jesivát is tartott fenn. Magyarországon ő volt vezetője a túlzó orthodoxiának, nem tűrte meg az ememor elmozdítását és fanatikusan ellenezte a világi nevelést. 1868–69-ben élénk tevékenységet fejtett ki, mint az orsz. zsidó kongresszus ellenzője s főleg a Rabbiszeminárium felállítása ellen küz-

dött. E célból már 1865 rabbigyűlést hívott össze Nagymihályra s küldöttséget menesztett az uralkodóhoz, hogy a szeminárium felállításának elejét vegye. Vallási szigorúságban felülmúlta össze magyarországi orthodox kortársait. Számos irata jelent meg részint héber, részint jiddis nyelven. Hébernyelvű művei közül fontosabbak: *Maszkil el-Dol*; *Ész laászósz*.

Lichtenthal Péter, orvos és polihisztor, szül. Pozsonyban 1780 máj. 10., megh. Milánóban 1853 aug. 18. A bécsi egyetem orvosi fakultását végezte el és a tifuszbajrány idején kórházi orvos volt Bécsben. Betegeskedése miatt Itáliába ment, majd le is telepedett Milánóban, mint praktizáló orvos, könyvenczor és zeneszerző. Művei közt legnevezetesebb a *Dizionario e Bibliographia della Musica*, azonkívül irt orvosi, nyelvészeti, geográfiai, esztétikai és zenetudományi műveket, továbbá több balettet, szimfóniát, misét, szonátát. Tagja volt több jelentékeny tudományos társaságnak.

Lichtmann, 1. Jakab, műgyűjtő, szül. Budapesten 1835., megh. Bécsben 1917. Rothschild báró bécsi bankházának cégjegyzője volt. Negyvenegy évig állt a Rothschild-ház kötelékében. Jelentékeny kép- és műtárgy-gyűjteményét, valamint ingatlanait Bécs városára és annak zsidó hitközségére hagyta, értékes képeinek egy részét pedig a bécsi Műtörténelmi Múzeumra és a pesti Nemzeti Múzeumra.

2. **L. Mór**, rabbi, szül. Óvárin (Szatmár vm.) 1864 szept. 1. 1886–96. volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1895-ben avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1897. rabbivá. 1893 óta az újpesti izraelita hitközség titkára, 1922 óta rabbija. Főműve: *Zakariás víziói*, (Budapest, 1895.). Cikkei az Újpesti izraelita hitközség értesítőjében jelentek meg.

Lichtner Gáspár*, r. kath. plébános, c. apát, szül. Jákóhalmán 1822 jan. 1., megh. Hódmezővásárhelyen, ahol plébános volt, 1884 márc. 7. Gyermekkorában keresztelték meg s a váci pappneveldében tanult. Mint a Károlyi grófok derekegyházi birtokának káplánja jutott a vásárhelyi plebániára. A *Hódmezővásárhely története* c. terjedelmes monográfia forrásait s az első erre vonatkozó tanulmányokat ő állította össze s részben ki is adta.

Lichtschein Lajos, rabbi, szül. Komáromban, megh. 1886. Óbudán. Pápán tanult, majd segéd-rabbi volt Austerlitzban, Nagykanizsán és Esztergomban. 1876-tól kezdve haláláig Csurgón működött. Részint önállóan, részint folyóiratokban a következő művei jelentek meg: *A zsidók középszerűségi helyzete*; *Die dreizehn Glaubensartikel*; *Der Targum zu den Propheten*; *Der Talmud und der Socialismus*; *Kossuth Lajos és a sátoraljai helyi rabbi*.

Liebenberg Ignác, lovag, szül. Temesvárott, megh. Bécsben 1844 jún. 16. Hirschl Lévi temesvári rabbi unokája volt. Mint gyapjúkereskedő, közgazdasági téren olyan kiváló érdemeket szerzett, hogy a császár 1817. «Edler von Liebenberg» címmel lovagi rangra emelte. L. egyeneságon való utódai a *Liebenberg (csitini)* bárói család tagjai.

Lieber Wolf Náthán, rabbi, szül. Fürthben (Bajororsz.) 1790. megh. Pozsonyban 1880 dec. hóban. Jóllehet könyvet elvből nem írt és végrendeletileg meghagyta, hogy semmiféle lexikon nevét meg ne említse, több, miut félszázadon át elismerték róla, hogy korának egyik legkimagaslóbb talmudtudósa. L. a pozsonyi Bész-din ülnöke volt félszázadon át. A pozsonyi jesiván ezek hallgatták tanítását. S. R.

Liebermann, 1. Jehuda. 1250—75 körül élt és Pozsonyból való volt. Hittudósnak tartják, de valószínűleg nem tudományos jelentősége miatt került be a zsidó hittudósok későbbi lajstromába, hanem mert a nagyhírű Eliezer ben-Nátán mainzi rabbi ötödik nemzedékéből származott. Egyébként a zsidók számkivetéséig terjedő két és fél század alatt, mikor külföldön a középkori zsidó teológia virágzott, sehol nem találkozunk magyar zsidó tudósnak a nevével, amit a magyar zsidók eltérő életmódjának a kazár-zsidó befolyásnak és a nyugattól való elszigeteltségnek kell tulajdonítani.

2. **L. Leó***, (szentlőrinczi) orvostanár, kémikus, szül. Debrecenben 1852 nov. 28., megh. Budapesten 1926 júl. 20. A bécsi egyetemen tanult, majd Innsbruckban volt asszisztens, 1878. pedig a budapesti egyetemen lett a kémia, majd törvényszéki orvostan és rendőri kémia magántanára, egyidejűleg az állatorvosi akadémián a kémia tanára. 1902 óta a budapesti egyetemen a közegészségtan nyilv. rendes tanára és az intézet igazgatója, 1908-ban orvoskari dékán volt, magyar nemességet és udv. tanácsosi címet kapott. Nagyszámú munkáiból fontosabbak: *Chemie des Menschen; Tabellen z. Reduktion der Gasvolumina; Die chemische Praxis auf dem Gebiete der Gesundheitspflege und Gerichtlichen Medizin; Chemia.* S. R.

3. **L. William**, newyorki ügyvéd, szül. Szentesen 1872. Dédunokája a Semen Rokeachnak. Tanulmányait a newyorki egyetemen végezte. Az American Jewish Committee választmányi tagja. A Kehilla szervezet irodájának vezetője. Munkatársa több folyóiratnak. A Kehilla hivatalos lapjának szerkesztője. B. S.

Ligeti, 1. Ernő, író és ujságíró, szül. Kolozsvárott 1891. Jogtudományi doktorátust nyert, majd ujságíró lett. Szerkesztője volt 1912. a Nagyváradai Naplónak, 1918. a Kolozsvári Hírlap fellelős szerkesztője, később a Napkelet c. irodalmi folyóirat társszerkesztője lett. Főmunkatársa a Keleti Ujságnak. Művei: *Kék barlang; Vonós-négyes.* Sz. I.

2. **L. Pál**, műépítész és történetfilozófus, szül. 1885. Filozófiája szerint, mely elsősorban a művészettörténelem adatain alapul, a kultúrák fejlődése egy-egy hullámvonallal írható le. E hullámvonalak felmenő ágában az építészet, tetőpontján a szobrászat, lemenő ágában pedig a festészet uralkodik. Ma az építészeti újakezdés, a rendkorát éljük szerinte. Innen könyvének címe is: *Új Pantheon felé.* L. rendszere külföldön is szokatlan sikert aratott. K. A.

3. **L. Miklós***, szobrász, szül. Budapesten 1871. A főváros egyik legérdekesebb szobrának, a városligeti *Anonymus* szobornak alkotója. Az ipar-

művészeti iskolában, azután Bécsben és Párisban tanult. A Műcsarnok 1892-iki téli kiállításán szerepelt először 1893. *Rákász* szobrával a főváros Nadányi-díját kapta. A háború előtt a legkeresettebb arcképszobrászok közé tartozott: I. Ferenc József legutolsó arcképszobrát is ő készítette. Több nyilvános emlékszobrot készített (*Anonymus, Rudolf trónörökös* Budapesten, *Erzsébet királyné* Szegeden, *Kossuth és Széchenyi* Visonta-Csoknyán, *I. Ferenc József* Fehértemplomban). Festői fölfogása a színes márványok fölhasználására is vezette, előbb arcképszobroknál, majd csoportzatoknál. Mintázott színes majolika-szobrocskákat is a magyar mondavilágból és népszokásokból vett motívumokkal. 1913. nagy gyűjteményes kiállítást rendezett az Ernst Múzeumban. A Hősi emlékek pályatervének kiállításán két kiváló tervével vett részt. A Benczúr Társaság tagja. A müncheni nemzetközi kiállításán II. oszt. érmet, a st.-louisi világkiállításán aranyérmét nyert. F. B.

4. **L. Sándor**, szociológus, szül. Kaposváron, 1890. Kereskedelmi tanulmányokat végzett és jogi doktorátust szerzett. Megalapítója a dicső-szentmártoni Kereskedelmi és Iparbanknak és a Carlea Romaneasca küküllőmegyei vállalatának. *A társadalmi gazdaság dinamikája* és *Az erkölcs keletkezése és fejlődése* c. szociológiai tanulmánya figyelmet keltett. Munkatársa a Korunk c. társadalomtud. folyóiratnak. S. R.

Limud, héber szó, magyarul: tanulás.

Lindenbaumné, özv., sz. *Freudiger Sára* (obudai) szül. Budapesten 1858. Nagy, galíciai petróleumforrások tulajdonosa. Társadalmi és jótékonsági mozgalmakban vezető szerepet játszik. Jelentős karitatív tevékenységet fejt ki különösen orthodox intézmények támogatásával. Elnöke a Mirjam, Magyar Zsidó Nők Szövetségének, budapesti orthodox Nőegyletnek és számos más egyesületnek. V. A.

Lindner Armin, közigazdász, szül. Temesváron 1870 szept. 22. és u. o. végezte középiskoláit is. Államtudományi vizsgát Budapesten tett. Tanulmányainak befejezése után, 1891. Temesvár város szolgálatába lépett. 1902-ben már gazdasági és pénzügyi tanácsnokká választották meg. 1919-ben nyugdíjba vonult és átvette a Városi Takarékpénztár igazgatását és tőkeerős intézetté fejlesztette. Első igazgatója a temesvári Lloyd-Társulatnak, amely kezdeményezésére létesítette az aggok menházát. Alelnöke a Temesvári Izr. Hitközségnek és mint ilyen, különösen az iskolaügyek fáradhatatlan pártfogója. Nagyrészt az ő buzgalmának köszönhető a három tagozatú zsidó líceum létesítése is. Sz. I.

Lippa (*Lipova*, R.) nagyk. Temes vm., 7864 lak. A zsidó hitközséget az 1863. fölvevett jegyzőkönyvek szerint 1860. Büchler Lázár, Grosz Mór, Singer Mór, Winternitz Vilmos és Reisz Mór alapították. Az első előljárók Büchler Lázár, Grosz Sándor, Singer Mór voltak. Első (még most is működő) rabbija Strauszmann Jakab. 1860-ban létesítette a Chevra Kadisát, 1880. a nőegyletet. Volt elemi iskolája is, de megszűnt és ezidőszerint a hitközség csak a hitoktatásról gondoskodik. Templomát a saját anyagi erejéből 1873.

építette a hitközség. Évi költségvetése 1.000.000 leí, az egész összeget hitéleti célokra költi. Mairovitz Mór radnai lakos 1915. a hitközségi tisztviselők javára 5000 koronás nyugdíjalapot létesített és ennek kezelését a hitközségre bízta. A hitközség 130 családból áll, 330 lélekkel, 124 adófizetővel. Anyakönyvi területéhez a L-i főszolgabírói járás 28 községe tartozik. Az új határok következtében a XXIII. községkerülettel való kapcsolata megszűnt. A világháborúban 38 tagja vett részt, 10 elesett. A hitközség vezetőisége: Strauszmann Jakab rabbi, Weisz Mór elnök, Böhm Henrik alelnök, Hubert Mór pénztárnok, Gárdos Ervin, Zélig Dávid gondnokok, Faragó Henrik, Gráber Dezső, Herskovits Izidor, Izsák Ignác, Kohn Lajos, Merkler Vilmos, Pserhoffer Lipót, Révész Aron, Singer Antal, Schultz Sándor választmányi tagok, Lichter Jakab titkár.

Lippe Chájim Dávid, író és könyvkiadó, szül. Stanislauban 1823., megh. Wienben 1861. A sóvári sófőzde körüli visszasságok szanálása végett megkapta a kizárólagos sógyedárúságot három megyére. 1852–66-ig az eperjesi hitközség kántora volt. Élénk írói tevékenységet fejtett ki zsidó kérdésekben és különösen a zsidó pártszakadás ellen küzdött. 1867-ben Wienben zsidó könyvesboltot nyitott és szerkesztette a Bibliografisches Lexikont, amely több kiadást ért el. A. T.

Lipschitz, 1. Lipót, rabbi, szül. H.-Mádon 1840., megh. Budapesten 1904. A Talmudot atyjánál, Izsák Nátán főrabbinál Mádon és később Abaújszántón tanulta, de emellett alapos világi műveltségre is tett szert. Élénk tevékenységet fejtett ki az önálló magyarországi orthodox szervezet megalapítása körül. Az orthodox érdekek propagálására hetilapot indított és annak szerkesztője volt. De állandóan írt cikkeket különböző napilapokba is. Apja halála után megválasztották Abaújszántón rabbinak. Élénk levelezést folytatott nem csak a világ zsidóságának kiváló nagyjáival, hanem Renan, Ebers, Delitzsch és más tudósokkal is összekötöttségben állott. A tizsaszlári per alkalmából a legkiválóbb keresztény talmu tudósok véleményeit gyűjtötte össze és adta ki. 1896-ban az orthodox központi iroda elnöke lett. Liberális világnézete miatt a chászsideus rabbik működését megnehezítették. Érdemeiért a király a Ferenc József-rend lovagjává nevezte ki. Végső akarata szerint Abaújszántón temették el. Hátrahagyott nagyértékű döntvényei még nem jelentek meg. B. S.

2. L. Mór, orvos, szül. Kőröstarcsán 1861., megh. Budapesten 1922. Neves stomatológus volt, írt számos kitűnő szakértekezést, mely inkább a szájsebészet körébe vág. Előadások tartására meghívták Belgiumba, Németországba és Angliába, ahol önálló műteteit a gyakorlatban is bemutatta. Több új műszert is feltalált, amelyek mindenütt elterjedtek. B. R.

Lipschutz Salomon, sakkmeister, szül. Ungváron 1863. júl. 4. Tizenkétéves korában vándorolt ki Amerikába, ahol hamarosan feltűnt sakkjátékával. 1883-ban már öt küldte Newyork a philadelphiai, a következő évben pedig a londoni internacionális versenyre, ahol többek közt Zueckertortot és Mackenziet legyőzte. Az 1889-iki

newyorki mesterversenyen az amerikai játékosok közül egyedül ő nyert díjat. 1890-ben és 1892. újból elnyerte az Egyesült-Államok bajnokságát. B. R.

Lipsitz Arje Léb, rabbi, szül. Abaújszántón 1842., megh. Budapesten 1904. Atyja, *L. Nátán*, abaújszántói rabbi és a híres *Semen Rokeach* veje volt. L. mint az orthodox szervezőbizottság hivatalnok kezdte működését, melyet atyjának 1874. bekövetkezett halálával a szántói rabbisággal cserélt fel. 1890-ben az orthodox vezető-bizottság elnökévé választatván, rabbi hivatalától megvált. Irodalmilag is működött s neve több reszponsumban fordul elő. B. R.

Liptai Imre, hírlapíró és színműíró, szül. Miskolcon 1876., megh. Budapesten 1927. Középsiskolai tanulmányainak befejezése után hírlapíró lett Szegeden. 1907-ben Budapestre költözött és 1910–19. a Pesti Napló felelős szerkesztője volt. Élete végén, mint a 8 Órai Újság vezércikkírója és színházi kritikusa működött. Sokat dolgozott a színpadnak. Egyfelvonásos vígjátéka *Kegyelmes Uram* c. alatt jelent meg, a *Rossz pénz nem vész el* c. vígjáték 1910. került színre a Magyar Színházban, Gábor Andorral együtt írt *Sarkantyú* c. színművét a Nemzeti Színház mutatta be 1911. Jelentékeny sikere volt *Eresz alatt* c. népiesszínművének, *Pesti asszony*, *A jó fiu* c. vígjátékainak, valamint a Drégely Gáborral együtt írt *A vörös ember* c. bohózatának is. Egyes színpadi munkáit külföldön is bemutatták. Sz. G.

Liptószentmiklós (Liptovský Svätý Mikuláš, Cs.-Szl.) nagyk. Liptó vm., 3251 lak. Nagyon régi hitközség. Levéltára okmányaiból megállapítható, hogy 1728. alakult, de már jóval előbb is, bár szórványosan, laktak itt zsidó családok. A hitközségnek két temploma és egy Bész hamidrasa van. Az egyik templom Liptóújvárott, a másik L.-on épült 1731. Az építkezés költségeihez az Okolicsányi-család nagyobb összeggel járult hozzá. A templomot a hitközség fejlődésének megfelelően már 1770. bővíteni kellett s 1818. még nagyobbá építették. 1846-ban új templomot emelt a hitközség, 1878. egy nagy tüzeset után restaurálták a templomot. 1906-ban, egy másik tűzvész után, újból restaurálták és pedig Baumhorn Lipót (l. o.) tervei szerint. A hitközség első rabbija Móse ha Kohen a híres Móre cedek volt, aki 1756. Talmud Tórárt alapított. Móse ha-Kohen kereskedő volt és mint szentéletű tudós férfinak inkább tiszteletbeli állása volt a rabbiság. Az első hivatásos rabbi Kunitz Lób volt, aki 1776. jesivát alapított, mely csaknem száz évig működött s 1860. szűnt meg a tanuló számának lepadása miatt. Gazdasági okok miatt szűntette be régi híres alreáliskoláját is. Van a hitközségnek egy három-tanerős népiskolája, azonkívül számos kulturális és jótékonyági intézménye. Ezek: a Chevra Kadisa, vezetője Stark Albert, Aggokháza, Nőegylet özv. Singer Ignácné elnöklété alatt, a gyermekek ellátására alakult Allumneum özv. Schwalb Emánuelné vezetése alatt, a Strauss Izidor vezetése alatt álló Malbis Arumim, a Makkabea tornaegylet, vezetője Haass Gusztáv, Cion kulturegylet, elnöke Haass Albert és a Sómer ifjúsági önképzőkör.

Sok kiváló tagja van a hitközségnek és egy sereg azoknak a száma, akik L.-ról származnak s kulturális tevékenységükkel hírnevet szereztek. L.-i származású a Bacher-család, Bacher Simon (l. o.) műfordító és költő, néhai Bacher Vilmos (l. o.) a Rabbiszeminárium tudós igazgatója, néhai Bacher Emil (l. o.) maomigazgató, továbbá Baneth Ede (l. o.) berlini szemináriumi tanár, Strakosch Sándor (l. o.) a híres recitator, Eichhorn Adolf washingtoni egyetemi tanár, Kohlbach Simon honvédelezredes, Kohlbach Bertalan tanár, Fischer S. berlini híres könyvkiadó, Tedesco Adolf gyárigazgató, Tedesco Bernáth államvasúti főfelügyelő, Sturm Albert és Sipos Ignác hírlapírók, Schick Vilmos tanfelügyelő, Baneth Hermann gablonci rabbi és Hercog Arnold nőgyógyász. Nagyobb vállalatokat létesítettek: Stark Hermann bankot és villamostelepét, Stein Rezső likörgyárat és Pazerini Lajos bőrgyárat. Stein Móric és Rothschild Jakab nagyobb birtokon gazdálkodnak. A hitközség 216,000 éK., a Chevra 52,000, a nőegylet és az Allumneum 18,000 éK.-s költségvetéssel dolgoznak. A hitközség 108,000 éK.-t költ szociális és kulturális célokra. Említésre méltó még a hitközség 520 kötetes könyvtára, bőséges levéltára és a hitközség történetét összefoglaló monográfia, melyet Hercog Emil adott ki 1894. Budapesten (*A zsidók története L.-on*). A hitközségnek, melynek anyakönyvi területéhez a L.-i és újvári járások községei tartoznak, lélekszáma 1056, a családok száma 228, adófizetőké 382. Foglalkozás szerint: 14 nagykereskedő, 11 gazdálkodó, 38 szabadpályán levő, 6 tanító, 5 katona, 67 kereskedő, 10 ügyvéd, 4 köztisztviselő, 27 munkás, 12 nagyiparos, 8 orvos, 29 magántisztviselő, 9 vállalkozó, 19 iparos, 2 mérnök, 23 vállalkozó, 70 egyéb. A kongresszusi hitközség mai vezetősége: Singer Vilmos főrabbi, Stein Adolf elnök, Weiner Mátyás alelnök, Stössel Bernát pénztárnok, Strauss Izidor iskolaszéki elnök, Deutsch Adolf rabbi-ülnök, Pick Jakab iskolaigazgató és Pollák Simon jegyző.

Lissauer Lajos, ítélőtáblai bíró, az újpesti hitközség alelnöke, szül. Sárospatakon 1869. Iskoláit szülőhelyén és Budapesten végezte, ahol az egyetem jogi fakultásán avatták doktorrá. Tanulmányainak befejezése után a bírói pályára lépett. Előbb mint albíró működött Újpesten, majd pályáján egyre emelkedve, kinevezték a kir. Itélőtábla bírájává. Tevékeny részt vesz Újpest zsidó hitközségi életében, mint a képviselőtestület és az előljárárság tagja, de különösen mint az iskolaszék és a hitoktatásügyi bizottság elnöke. Érde-meiórt az újpesti hitközség alelnökké választotta, legutóbb pedig 1928. a VI. községkerületi bíróság elnöke lett.

Liturgia (gör. *leitourgia* a. m. szolgálattétel saját költségére) szó először a biblia görög fordításában (l. o.) fordul elő (*Szirach* 17, 30) a papok és leviták oltár körüli szolgálata megjelölésére. A zsidó L. lényegesen különbözik az egykorú más vallások L.-jától. Míg a pogány istentiszteletnek *hierurgikus*, azaz paphoz kötött jellege volt, a zsidó istentisztelet a próféták hatása alatt csakhamar elérte azt a fokot, melyet a zsidó hagyományos iradalomszövegek istenszolgálatnak mond.

Ebből folyt egy másik jellegzetes sajátossága, hogy csakhamar a világi nép maga ragadhatta magához annak egyes szekularizált részeit: a Tóra-olvasást (l. o.), előimádkozást, házi szertartásokat (kiddus, széder, l. o.) és ezáltal az istentiszteletben hatalmas demokratikus intézményt létesítettek. Egy harmadik megkülönböztető vonása a zsidó L.-nak, hogy szemben a pogány mo ut des elvével, mely szerint a vallási teljesítmény tisztszerű viszonzásra számít, a zsidó istentiszteleti intézmény elveszti értékét és hatását, amint nem helyezi magát az életet és az imádkozó egyént Istennek feltétlen, odaadó szolgálatába. Már Sámuel próféta kioktatta Saul királyt afelől, hogy «jobb az engedelmesség az áldozatnál» (Sám. I. 15, 22). A zsoltárok szerint «Isten egyedüli áldozata a töredelmes szív» (51. 19). Az író próféták nem győzik eléggé ostromozni a néphitét, mely szerint Istent áldozattal meg lehet engesztelni: «Gyűlölöm, megvetem a ti ünnepeiteket és nem szolgálhatom gyülekezeiteket, ha égő-áldozatot hoztok... nem telik gyönyörűségem benne.» A liturgikus cselekedetek a zsidóságban nagyrészt azonosak a más népeknél találhatók: ünneplés, körmenet, áldozás, térdelés, bűnti önsanyargatás, áldás, mécsgyújtás. Külön zsidó liturgikus jelvények: cicisz (l. o.), tefillin (l. o.). A történet folyamán elmaradtak: a körtánc, a jeruzsálemi zarándoklat és az áldozat. A bibliai időben a liturgikus szolgálat központjában az *áldozás* állott. Ennek lelkeségi alapjáról ma már nem alkothatunk magunknak fogalmat, de tanúságot tesz róla *Szirach* (50. 1–21), ki már az áldozati istentisztelet alkonyatidején volt szemlélője II. Simon főpap funkciójának: «Mint a hajnalesillag — felhőzet mögött... mint a szivárvány a felhők között... mikor a papi palástot felöltötte, mikor az oltárhoz vonult... körötte a kispapok mint cédruscsemeték a Libanonon.» Hasonló érzéseket válthattak ki a *zarándoklatok* is mint azt egyes zsoltárok himnikus hangjából ma is kiérezhetjük. Ezeknek eksztázisaiból éppúgy kihallik a nemzeti lelkesedés a főváros és Dávid trónja iránt, mint a Szentélyhez való sóvárgás. A zsidó rítus századoknak lassú és természetes fejlődésének, mai alakját nem csupán teoretikus megállapításoknak, hanem tekintélyek iránt való határtalan kegyeletnek, eltérő szokások és tanítások hagyományföltő kiegyeztetésének köszönheti. (Így szokta volt Hillel tenni) vált egy szertartás-változás alapjává.) Nem dogmatikus rendszer, hanem a történet a szülőanyja és ezért hajlékonyabb is szükségessé váló reformokkal szemben. Szorosabb értelemben az imádság rendtartását értjük L. alatt. A zsidó imádság is lényegében eltérő vonásokat tüntet fel a régi népekéhez képest. Nem pusztán fohász teszi tartalmát, hanem önképzés, önmagára való hatás is. Már az imádság neve is: *hiszpalél*, önmagával való szembeállást jelent. A legősibb imádságok ugyancsak alkalomszülte, rövid pár szónyi és tisztán egyéni vonatkozású fohászok voltak; de liturgikus jelentőségűnek csak az olyan imádságot tartjuk, melyet már idők folyamán, papi felfogással megformuláltak. Ilyen formulák is előfordulnak már a Bibliában (*Mózes* V. 26. 5–10). Már ebben is

van oktató elem, bár csak beszámolás alakjában. Az imádságot *liturgikus taglejtések* kísérik: felállás, leborulás, mellverdesés (bűnbánat kifejezésére), kézfelemelés (áldásra), szembehunyás (elmélyedésre). Közimádságról is hírt adnak a bibliai könyvek. Így pl. *Jesája* próféta (I. o.) hirdeti, hogy «ha karjaitokat kiterjesztitek is» (imádságra, a templomban), behunyom szememet előletek és ha még oly sokat imádkoztok is (a templomban), Én nem hallgatom meg, ha kezeitek vérfoltokkal vannak tele (1 f.). Az imádság az áldozati istentiszteletből nőtt ki. A papot illetve törvényszerint az áldozás tisztsége, de az egyes és a gyülekezet a maguk vallásos érzésének közvetlenül is kívántak kifejezést adni és így *demokratizálták* az istenszolgálatot az imával épűgy, mint a Tóranak laikus írástudókkal való felolvasatásával. Már a királyság előtti korból olvassuk, hogy *Channa* maga imádkozott a silohi Szentélyben; számos alkalmi imát is közöl a Biblia királyoktól. A L. történetének fénykorát jelzi a *Zsoltárok* keletkezése, mely a Dávidtól egészen a Makkabeus szabadságharcig terjedő korra nyúlik el. A voltaképeni imádság, mely világirodalmi méltatásra igényt tarthat, a zsidóság alkotása, vagy legalább az ő révén jutott be a világirodalomba és Dávid király mondható ennek révén az emberiség nevelőjének. Max Bród így jellemzi a Zsoltárok jelentőségét: «A zsidóságnak nem az a nagy tette, hogy az Egyistent tanította, aki minden tény kezdete és célja, hanem, hogy a Te szóval megszólítható Istent mutatta be és az életet mint megszólítást és felelést fogta fel. E Zsoltárokból jut kifejezésre a legmelegebb vallásérzelem a maga szivárványszerű színárnyalataiban és a világ legnagyobb írói és gondolkodói hatásuk alatt álltak és alkottak. Többi között Kant is írja, hogy a lelki gyötrelmek óráiban semmi sem tudta úgy megnyugtanni, mint a 23-ik Zsoltár szava: «ha alvilági sötétség völgyét járom is, nem félek a veszedelemtől, mert Te vagy velem.» A zsolttár-költészet fejlődése mellett, különösen pedig a babiloni fogság (Kr. e. 586—536) ideje óta, amikor az áldozás idegen földön fel volt függesztve, az áldozati kultuszt az ima és tóraolvasás kezdi háttérbe szorítani. A templomi áldozat ugyan megmarad a papok tisztségeként, de lassanként csak alkalommá válik a templom látogatására; az ájtatoskodók már «az Isten gyönyörének látására és Templomában való időzésre» áhítoznak. A világirodalmat bőségesen megtermékenyíti az a magas szárnyalású líra, mely a Templom csarnokaihoz való epe-désnek ad kifejezést. (Mint a szarvas a patak vizére... stb.) Isten már nem az áldozati füst fellegein, hanem «Izrael dicsőítésének áhítat-gomolygása fölött trónol». Az istenkeresés a kételytől kezdve a biztosság legmagasabb fokáig minden változatban kifejezésre jut. Egyes zsolttárok a személyek váltakozásában árulják el, hogy eredetileg pap és kar, vagy hadvezér és harcosok közötti párbeszédese énekek voltak, melyek különféle ünnepies alkalmakra (pl. a 72. Zs. király trónralépésére, a 118. Zs. győzelmi hálaadó istentiszteletre, talán a chanukára; a 20. Zs. hadbavonulásra, a 24. és 48. Zs. zarándok-

latokra) íródtak. Zsoltárokat énekeltek *Nechemiás Könyve* szerint Jeruzsálem falainak felavatása alkalmával. A Biblia későbbi könyvei rendszeres, időhöz kötött imádságokról is értesítenek. Így *Dániel* említi, hogy napjában háromszor Jeruzsálem felé nyitott ablak előtt imádkozott (6, 11). Az istentisztelet állandósítása céljából 24 szolgálati (mismor) csoportba osztották úgy a papokat, levitákat, mint a laikusokat, kik hetenként váltották fel egymást. A legfőbb alkalom a közimádságra az esőhiány volt, ez alkalomra külön ima volt a *Neilo* (kapuzárás) és a főimába beiktatott külön részletek. A közima helye a minden városban létesült *zsinagóga*. Zsinagógát említ már (Isten gyülekezetei) a Zsoltár is. Ezek nemcsak közimádság elvégzésére szolgáltak, hanem azon idők igényeinek megfelelőleg még utasok beszállásolására is.

A *rendszeresített imádság* legősibb magva: a Sémá hitvallomás («Halljad Izrael, az Örökkévaló, a mi Istenünk egyetlen Lény» kezdettel). Ezt papok és laikusok eleinte versről-versre felváltva mondták és oly áldásimákkal vezették be és követték, melyek a zsidóság vallási állásfoglalását körvonalazzák: Isten egységét, (szemben a perzsa dualizmussal), Izrael történeti elhivatottságát, a jutalom és büntetés hitét szertartások szükségességét az egyiptomi megváltást, mint a leendő megváltásnak biztos zálogát. Egyideig a Tíz Ige is a többistenség hellenisztikus tanításának ellensúlyozására napi imádkozás tárgya volt; de később, mikor arra a félreértésre adhatott alkalmat, hogy az maga Tóra kicsinyben és fölöslegessé teszi az egész Tóra követését, mint azt keresztény körökben tartották, ki kellett küszöbölni. Más liturgikus intézkedések is magukon viselik a válsággal fenyegetett zsidóság nagy lelki harcának nyomait. Így a peszachesti szédertartásban a peszachi macó eredetének világos megmagyarázása annak a hitnek visszautasítására irányulhatott, hogy Jézus lett báránnyá, a peszachi keletlen kenyérben az ő testét eszik és így az Úr vacsorája elavulttá tette a szédert. Az imádság mai rendjének a Talmud veti meg alapját, ez tüzi ki alapelveit, amikor előírja, hogy «Ne tedd imádságodat (időhöz és formához) kötötté, hanem melegen buzogó könyörgéssé», «ima áhítat nélkül: test lélek nélkül». Ez sugalmazhatta azt a tételt, hogy «az imádságok feljegyzői: a Tóra elegetői». Eleven imát óhajtott, mely még nem vált stereotíppé. Viszont szükségesnek tartotta az imát megóvni azoktól a megtévelyedésektől, melyeknek a nép ajkain ki lehetett téve és ezért későbbi imakönyvünk nagy részét megszövegezi, úgy, hogy ezek a szövegek egyszersmind a vallási tanokat is megrögzítik. (Pl. a szaduceusoknak a lélek halhatatlanságát tagadó felfogása ellenében a Sémone eszré második szakasza.) A Talmudban előírt imádságok legfőbbike a Sémone eszré (Tizennyolc áldás) néven ismert dicséretekből és kérelmekből álló imádság, mely a par excellence tefilla (tefflo) vagyis imádság nevét is nyerte. Szentségét a kereszténység is elismerte, amikor az első három században egy részét imának használta. Az imádságokat még a Krisztus

utáni öt században sem mondotta el maga a nép, hanem előimádkozó adta elő, a nép pedig ámen-nel (úgy legyen!) és doxológiákkal (áldott Ő és áldott az Ő neve, halleluja stb.) kapcsolódott bele. A közérzetet egyé teszi az egész gyülekezetet ugyanarra, hogy a Zsoltároknak a gyülekezet én szóval jelöli meg magát. Az imakönyvben már a többszámúval fejezzük ki, hogy vágyaink, hálánk, panaszunk, bűnbánatunk közös.

Imakönyv csak a Talmud utáni korban keletkezik. Elsőnek az Ámrám gáon összeállította Sziddur (rendtartás) lép fel, mely a liturgikus szokásoknak első forrásműve. Ez még sok eltérést mutat a mai imakönyvekhez képest. Bár az ünnepi betoldásokra is kiterjeszkedik, nem ismeri még a Kol Nidré (l. o.). Ami az imák liturgikus előadásának módját illeti, eleinte az előimádkozó csak a Sémone esztrénél lépett fel, a XII. sz.-ban (Majmuni idejében) már Borchu-nál s csak később vált az előző rész is nyilvános elmondás tárgyává. A jóm kippur megünneplése sem volt még oly mélységesen komor, mint ma. Még a Talmud utáni korban (Kr. u. VI. sz.-ban) is folyt a napot a hagyományos *leányválogató* vigalom. A zsidóság elszéledésével az imagyakorlatban csak úgy, mint az egész vallásgyakorlatban és a héber nyelv kiejtésében elágazás mutatkozik. Főképp a palesztinai és a keleti külföldön (Babilóniában és később Perzsiában) maradt zsidóság válnak el egymástól. A palesztinai zsidóság aztán Spanyolországba kerülve a *spanyolos (szefárd)* nyelv és *ritusterület* lesz, míg a többi európai államban szivárgott zsidóság a *németes (askenáz vagyis Saxon)* kiejtést és ritust fejleszti ki. Mindkét főirány aztán még helyi elváltozást szenved egyes hitközségekben. Magyarországon általában az askenáz ritus van elterjedve, de a lengyel határ felé számos hitközségben a lengyel-szefárd változat honosodott meg (l. *Askenáz*). Spanyolritusú imaszövegekre megy vissza az Erdélyben szombatosok számára készült *Péchi Simon*-féle magyar imádságos könyv is (megjelent az Imit kiadványában 1914), mely azonban a nyilvános istentisztelet intézményét nem ismeri és így a magánistentiszteletbe is felvett egyes nyilvánosságra számító imákat. A liturgikus szokások *kódexei* között legtekintélyesebbek: Abudarham, *Jad ha-hazaka*: döntő tekintélyű forrássá a *Sulchan Aruchnak* (l. o.) *Orach Chajim* c. része vált, mely azonban a Palesztinában uralkodó, tehát a több Spanyolországból oda-költözött zsidóság szefárd szokásait állítja össze; az askenáz ritus eltéréseit Isserles Mózes-től (Remo) származó jegyzetei ismertetik. A történet folyamán kikristályosodott ritusrendszereket ismét megbolygatja a *chászidizmus* pietisztikus mozgalma, mely a törvény szigorával és kizárólagosságával szemben a próféták szívbéli, kevésbé kötött vallásosságának újjáélesztésére törekedett, Istent mintegy érzékileg is megközelítő lelki megnyilatkozásokban. Ez irány követői között első ízben az *esszenusokat* (l. o.) találjuk; megközelítették ezt a Hillel megtérteji is (*Abót di R. Nathán* 15). Ezeknél valósult meg hathatósabban a talmudi elv: «Isten a

szívet kívánja» (*Chaggiga* 15a). A középkorban a *Kabbala* (l. o.) misztikus tanainak követői a *chászidok* (l. o.) az ő messiásaikat követték, kik csaknem valamennyien valamelyes könnyítést hirdettek a törvény igáján. Egyesek ezek között abbahagyták az imádságot, tultették magukat az étkezési törvényeken; a leghirhedebb köztük *Sabbatai Cevi*, aki alig hagyott meg a zsidó ritusból valamit. A miszticizmus aranykönyve, a *Zohár* azt tanítja, hogy «a Halacha (rituális törvény) csak szolgálója a kabbalának.» A mai chászidizmus megalapítója, *Best* már panteisztikus ihletet érzett mikor inkább szabad ég alatt adott áhítatának szabad folyást, «ahol minden fűszál dalt zeng Istennek». «A mennyben nincs sem tan, sem törvény, ott csak az ideák világa van, a bűnbánati érzelmek hangjai, Istennek mindennapi hívó szavai a Hórebről». A chászidizmus stílusa az ő rajongásának megfelelően, dagályos. A chászidizmus lealkonyodtával a túlzások és megtévelyedések nem tartották magukat, de nem tűntek el pozitív alkotásainak nyomai. Egyes imák (pl. a szombatot köszöntő Lechódódi ének, a jóm kippur kótón, a papi áldáshoz fűződő misztikus könyörgés) máig is alkatrészei imakönyvünknek. Egyes szokásokban éle a chászidizmus mozgalom nyoma. (Igy pl. a halotti ruha felöltése a peszach esti asztali szertartásnál.)

Imafordítás hiányát a XVIII. sz.-ig nem érezték, mivel a nőkre, kik a hébert nem értették, kevésbé rendezkedett be a zsinagóga. Az első fordítások készítése a reformmozgalomnak érdeme, mely a héberül nem értő férfiak és nőkre is tekintettel volt. A magyar imakönyvfordítások terén első a Rosenthal-féle (Pozsony 1839), melyet második kiadásban (Pozsony, 1841) *Bloch* (későbbi Ballagi) Mór dolgozott át. E könyv előszavában a fordítás igazolását a következő szavakban találjuk: «Ha már azon homályos időkben a vallásszeretet képes volt a köznéppen a nyelvhez való ragaszkodást gerjeszteni, minél inkább nálunk zsidóknál... Istenünkhöz való mintegy barátságos ömledésünk... azon könyörgések, melyek elérzékenyítő jajszavaiban húsz száz évi irtóztató szenvedéseink tükrözve vannak, melyek már gagyogó kisedre szívemelő egyszerűségükönél fogva oly mélyen hatnak... És ha vannak is olyanok, hol Palesztinába való költözésünkről van szó, csak úgy tartatnak fenn, mint azon gyászidő szomorú emlékei». E kiadás hivatkozik az első kiadást elismeréssel illető bírálatokra *Schedel* (Toldi) *Ferenc*, *Vajda Péter*, *Orosz József*, *Kovácsóczy Mihály* tollából. Jelenleg sajtó alatt van az Orsz. Izs. Tanítóegyesületnek teljesen új fordításos és liturgiai útmutatásokkal ellátott Imakönyve. A Mendelssohn felleptét követő *reformmozgalom* az imakönyvben is lényeges változtatásokat idézett elő. Főbb elvei voltak: az áldozatokra vonatkozó elavult, a Cionra vonatkozó, a nemzeti érzéssel ellenkezőnek tetsző imák kiküszöbölése, azonkívül a sok ismétlés elkerülése, a legtöbb «piut»-nak, mint keletiesen bőbeszédű és rímekben tobzódo. amúgyis későbbi eredetű s már a régi tekintélyek (Ibn Ezra, Majmuni) által kárhoztatott részek mellőzése és végül egyes imáknak nemzeti nyelven való

elmondása és új nemzeti nyelven szerzett énekek beiktatása. Az istentiszteletnek külső részében is rendszeresítettek változtatást, melyeken a hagyományféltők tábora megbotránkozott, mivel az istentiszteletnek tisztán vallásos jellegét idegen szempontoknak, főképp esztétikai igényeknek szolgáltatották ki. Ilyen volt az ének szabályozására szolgáló *orgonajáték* és a *papi és előimádkozói ornátus* behozatala. Az orgonajáték nemcsak a szombati munkaszünet szigorán ütött rést, de bizonyára mélyebb okot adott az idegenkedésre az imádságnak mintegy gépre való bizása, ami a személyes spontán érzület szabadabb kifejezésének gátat vetett és a vallásos eszmét a művészeti meggondolás körébe vonta. Az ornátus keresztény papi viselet behozatala más vallás előtt való meghajolást jelentett a konzervatívok szemében és azonkívül a tanító-rabbinak kizárólagos papi tekintélyt adott, ami a hagyományos gondolkodással nem fért össze. (L. még *Tiszteletnyilvánítás imánál.*)

F. M.

Liturgiaieének, a templomi és házi imákatál-landóan kísérelő ének, amelyet meg kell különböztetni az egyes szövegekhez időről-időre tetszés szerint használt dallamoktól. L. -ről a reformáció idejében élt Mölln Jákob Lévi-ig alig lehet szó. A bibliai időben értesülünk ugyan templomi énekekről, hangszerekről, szervezetekről, de hogy a dallamok milyen eredetűek, milyen jellegűek és hagyomány által állandósítottak voltak-e, megállapíthatatlan. A Talmud (*Gittin 7a*) a jeruzsálemi Templom pusztulásának gyászául bátorozottan tiltja az imának éneklését, sőt az ének hallgatását is, viszont úgy a Tórának, mint a Misnának (Talmud) csak dallamos előadását tartja értékesnek (*Meg. 32a*). Ránk maradtak a Biblia szövegéhez fűződő *neginók*, melyek azonban nem zenei jelek, hanem eredetileg hangsúlyt és mondattani kapcsolatot jelző értékkel bírnak és csak később fűződött hozzájuk az időközben kifejllett dallam (kantilene), melyről azonban szintén nem állapítható meg, mennyiben eredeti, mennyiben általános érvényű és mennyiben maradt meg eredeti elgondolásában. Tény, hogy a Biblia különböző könyveinek egyazon neginóit nagyon eltérően éneklék; Tóra, prófétákból vett haftórák, Eszter K. és Siralmak K. a főtípusok. De a Tóra egyes részeit is a nagyünnepeken másképp adják elő, mint szombatokon. A szefard és az egyiptomi éneklési mód megint más-más változatot mutatnak. Mindez arra vall, hogy a L. egységes hagyományra nem nyúlik vissza. Jellegénél fogva az egyiptomi változat leginkább vall az ókori keleti eredetre. A talmudi énektilalom különben csak akadémikus érvényű volt. Az imakönyv újabb «piut» szerzeményekkel való gyarapodását nyomon követte az énekfejlődés. Későbbi századokban apológiát írnak az énekek lelki hatásáról és csak a világi zenére vonatkoztatják a talmudi tilalmat; míg Majmuni magukat a piutokat is kárhóztatja, mivel énekes előadásra adnak alkalmat. A ritus elágazásával párhuzamosan a dallam elváltozása is jár. Világi énekek, népdalok is beszüremkednek a zsinagógába (így a chanukai «moóz cur» dallama német népdal vonásait tárja elénk; Birnbaum: *Cha-*

nuka-Melodie, Zunz után.) Ha eredeti zsidó dallamok fennmaradását egyáltalán lehetők tartjuk, akkor azok a katolikus liturgiában a zsidó énekekkel itt-ott rokonságot mutató énekfoszlányokban keresendők. Mölln Jákob tekinthető a zsidó liturgiai ének atyjának, amennyiben hagyományosoknak vélt dallamokat megállandósított. Az ő dallamait a Sulchán Áruch kódex kötelezővé is tette, természetesen hangjegyekben való megrögzítés nélkül (*Órach Chajim 51 §*) s így bizonytalan, hogy a következő századokban beállott zenei zűlést átéltek-e hagyományos dallamok. Leo de Modena velencei rabbinak, Palestrina kortársának köszönhető, hogy (1605) a zsidó templomi éneket elméletben ismét hagyományos alapokra fektette. Selomo de Rossi volt az első, ki az ő buzdítására liturgikus zeneszerzeményeit hangjegyekben megörökítette. (Jigdal, Adón Olom, Ólénu és Zsoltárok). Németországban is világi zeneszerzők (Haydn, Mozart, Beethoven) hatása alatt jött létre a liturgiai ének megtisztulása. A Mendelssohn Mózes feltevéstől származó reformkorszak a zsinagógai ének újjáalakítására nagy gondot fordított, de a hagyományos alapot csaknem teljesen elhagyta. Ezzel szemben a müncheni hitközség kiadásában megjelent énekes könyv az első, mely a hagyományos dallamokat felelevenítette. Ezt a művet folytatva és diadalra juttatva: Sulzer Salamon bécsi főkantor a XIX. sz. első felében a *Siré Cion* c. gyűjteményében, mely új zenestílust teremtett és terjesztett el a művelt zsidóság minden templomába. Párisban Naumburg S. a *Zemirós ziszróél* c. művében más régi dallamokat elevenít fel és azok zenetörténeti eredetéről értekezik; Mayerbeer és Halévy szintén szolgáltatott neki szerzeményeket. Berlinben Lewandowski Louis, Bach tanítványa: *Kol rinó uszfilló* c. művében nagyobb teret enged a közönség részvételének és ezzel véget vet annak a visszás állapotnak, melyet az eddigi szerzők nem küszöbölhettek ki, hogy a közönség a karénekek alatt tétlenül hallgatásra volt kárhóztatva. Újabb műve *Tódó vezimró* négyszólamú karénekek nagy gyűjteményével gazdagítja a zenei irodalmat. Míg Sulzer merész és megrázó kompozíciói Beethoven stílusát követik, Lewandowski népszerű, kellemes dallamosság által igyekezett az áhitatot fokozni és inkább Mendelssohn nyomdokain járt. Magyarországon Friedmann Mór pesti főkántornak köszönhető néhány igaz zsidó érzést keltő dallam (Ovinu malkénu, Énos éch jiedák). Sok templomban meghonosodott Szegfi kedusója és Gottschall Resé binnuchoszenuja.

F. M.

Ló aléchem (h.). *Ne rátok!* Ne érjen benneteket hasonló sors. Jeremiás siralmaiból való idézet (1. 12), használják gyászszert vagy nagyobb szerencsétlenség alkalmával. A közönséges nyelvhasználatban *loj aléchem*.

Lócele (hibrid héber szó). *Élc*, elmés bibliai értelmezés, anekdóta.

Loevy Maurice, világhírű francia asztrológus, szül. Bazinban (Pozsony vm.) 1833 ápr. 15., megh. Párisban 1907 okt. 15. A bécsi egyetemen tanult, de már 1860. meghívást kapott a

párisi obszervatóriumba. 1873 óta tagja volt az Institutének, a halhatatlanok akadémiájának, amelynek egy ízben elnöke is volt. 18^o6 óta vezető igazgatója volt a párisi obszervatóriumnak. Főbb művei: *Éphémérides des étoiles des culminations lunaires* (1878-tól); *Rapport annuel sur l'État de l'Observatoire de Paris*. L. mint műszerek feltalálója is világhírű volt, ő találta fel a könyöktávcsőt (équatorial coudé), amellyel holdfotografiákat készített. Megfigyeléseinek eredményeit az *Atlas photographique de la Lune* sorozatban adta ki. Kitünt még a bolygók és üstökösök pályájának kiszámításában, a telegráfikus hosszkülönbségek, a refrakció és aberráció megállapításában. Ide vonatkozó nagyobb művei: *De la Constance de l'Aberration et de la Réfraction* (1890); *Nouvelle Méthodes pour la Détermination des Orbites des Cornètes* (1879); *Du Coefficient de l'Elasticité* (1892); *De la Latitude et des Positions Absolues des Étoiles Fondamentales* (1895). Ezenkívül összefoglaló asztronómiát is írt *Des Éléments Fondamentaux de l'Astronomie* (1886) címmel. Életrajzát a világ valamennyi nagy lexikona és számos szakfolyóirat megörökítette. L. a francia-zsidó intézmények valamennyijénél vezető szerepet töltött be.

Löffler, 1. Béla, építész, szül. Budapesten 1880 szept. 7. Tanulmányai elvégzése után mérnöki irodát nyitott. Tervezte és építette a budapesti orth. hitközség Kazinczy-utcai templomát, mely monumentális egyszerűségével egyike a legmodernebb magyar zsinagógáknak, az orth. hitközség székházát és iskoláját, számos villát, gyári és iskolaépületet. 1925-ben Palesztinába költözött, ahol felépítette a tel-avivi kiállítási pavilont. Jelenleg Alexandriában van építési irodája. Fivére **L. S. Sándor**, építész, aki L.-rel közösen irányította ennek budapesti építkezéseit.

2. L. Henrik, a budapesti orthodox hitközség főtitkára, szül. Küllön (Sopron vm.) 1871 aug. 18. Iskoláit Pozsonyban és Budapesten végezte. 1892 óta áll a hitközség szolgálatában, 1921 óta főtitkár. Felekezeti lapokban számos cikke jelent meg, éveken át állandó munkatársa volt a Frankfurt am Mainban megjelenő *Israélite* c. folyóiratnak. Megjelent könyve: *Az izraelita felekezeti anyakönyvvezető kézikönyve* (1910).

3. L. Simon, a budapesti orthodox hitközség titkára, szül. Morvaszentjánoson (Pozsony vm.) 1844., megh. Budapesten 1893. A pozsonyi híres Schreiber rabbinak volt a tanítványa, rabbioklevelét tőle kapta. A budapesti orthodox hitközségnek 15 évig volt titkára. Annak idején nagy feltűnést keltett a Jüdische Presseben megindított nagy cikksorozata Palesztina gyarmatosítása érdekében. Könyve: *Zur Verbesserung der Lage unserer oester.-ung. Glaubensgenossen in Palestina* (1885).

4. L. Vilmos, rabbi, szül. Budapesten 1875. 1899 óta a kolozsvári hitközség főjegyzője. Számos írása jelent meg német és magyar nyelven, főleg humoros apróságok.

Lóránd, 1. Edith, hegedűművész, szül. Budapesten 1900. Hubay Jenő tanítványa volt a Zeneművészeti Főiskolán. Jelenleg Berlinben él.

Gramofonlemezekkel világhírt szerzett. 1927-ben megünnepelte ezredik gramofonlemezének jubileumát.

Lóránt, 1. Mihály, költő és hírlapíró, szül. Nagykőrösön 1891. Budapesten elvégezte a műegyetemet, aztán hírlapíró lett. Jelenleg az Est-lapok munkatársa. Vitaírási tankönyvet írt és kétszáznál több verse jelent meg — köztük sok zsidótárgyú is — a fővárosi lapokban. Egyéni technikájú, elmés karikatúrái, amelyekből 1928. a Nemzeti Szalonban kollektív kiállítást is rendezett, magyar és külföldi lapokban jelentek meg.

2. L. Zsigmond, építész, szül. Rovnán (Trencsén vm.) 1876., megh. Budapesten 1922. Építészeti tanulmányait a budapesti és müncheni műegyetemen végezte. Részt vett a Kaiser Friedrich-Museum terveinek kivitelében, majd Bécsben Baumann építész mellett a salzburgi Historische Prunksäule, a bécsi Consular-Akadémia tervezésében és a Museum für Kunst und Industrie átalakítási munkálataiban. 1905-ben Budapesten több bérházat és villát, vidéken (Esztergom, Nagybecskerek) pedig középületeket tervezett.

Lőri Ede*, a gégegyógyászat egyik megalapítója Magyarországon, szül. Pozsonyban 1835., megh. a 80-as években. A bécsi egyetemen tanult, de Pesten telepedett le, mint az első gégeorvos. Művei a Korányi-féle Belgyógyászati Kézírási Könyvben megjelent Gégegyógyászatban és számos tanulmányán kívül: *A garat, gége és légcső elváltozásai az emberi test különféle betegségeinél* (1885, németül is).

Lőrincz Miklós, író, szül. Nagyváradon 1899 ápr. 21. Jogot végzett, aztán újságíró lett. Nagyváradon és Kolozsvárott újságíróskodott, majd Budapestre ment, ahol különböző napilapokban jelentek meg novellái. A Teréz körüti Színpadon és az Andrassy-úti Színházban mintegy 30 kabarédarabját mutatták be nagy sikerrel.

Losonc, rend. tan. város Nógrád vm., (Cs.-Szl.), 12,934 lak. A L.-i (kongresszusi) hitközség 1808. alakult meg. Előzőleg a zsidók nem kaptak letelepedési engedélyt, de sűrűn laktak a környező falvakban és a megyének különösen déli részén. A Wohl-család volt az első, amely a XVIII. sz. vége felé letelepedési engedélyt kapott L.-on Szilassy József udvari tanácsostól. Akkor a Szilassy-családé volt L.-nak egy Tugár nevű városrésze s a később itt letelepedő zsidókról kezdetben a hitközséget is L.-tugári hitközségnek nevezték. A legrégebben letelepedett családok, amelyek a hitközséget megalapították a Sacher, Wallesz, Weisz, Groszberger, Schmidl, Schneller, Deutsch, Herz és Lederer családok voltak, amelyeknek leszármazottjai nagyrésze ma is L.-on laknak. Az első előjárók a következők: Wohl Izrael, Stein Márkus, Schenk Mór és Braun Ábrahám. A hitközség első rabbija Hőgyész Móse volt, aki a szabadságharc alatt sokat szenvedett magyar érzelmei miatt a L.-ot dúló osztrák-orosz hadseregtől. A szabadságharc alatt — melyben egyébként sok L.-i zsidó is részt vett — L. elpusztult és a hitközség is nagyon visszamaradt fejlődésében. Hőgyész Móse halála után a hitközség Goldzieher M. Henriket választotta meg rabbi-

jaúl, akinek rövidesen távoznia kellett, mert a hiveknek nem volt elég konzervatív. Utóda Singer Jakab pedig túl konzervatív volt, ami sok belső villongásra adott okot s ebből támadt azután az ú. n. Gitter-per, mely annak idején országos feltűnést keltett. Diamant Mór, Rosenthal Tóbiás, Spira Salamon, majd Vajda Béla következett a rabbiszékekben, akinek halála után a rabbiállás mindezekig betöltetlen maradt. Kezdetben bérházban tartott istentiszteletet a hitközség, majd 1863. templomot építtetett, amelynek alapkövetései ünnepén Braun Salamon putnoki rabbi tartott magyarnyelvű beszédet, 1925-ben épült fel a hitközség modern, kupolás új temploma, melyet Baumhorn Lipót műépítész tervezett. 1864-ben létesült a hitközség öttanerős elemi iskolája, sokáig működött a Talmud-Tóra is, mely csak az utóbbi években szűnt meg. A hitközség intézményei: a Chevra Kadisa, melynek ifj. Kohn Ignác az elnöke, a jótékonyági egyesület, mely id. Kohn József vezetése alatt áll és a zsidó Kultúregylet. A hitközség tagjai közül ipari és gazdasági vállalatokat létesítettek: Sternlicht és Társai zománczó gyárat, Hercog és Kohn szeszgyárat, Tarján Ödön mezőgazdasági gépgyárat, Lengyel Dezső szeszgyárat, Schwarc Jakab termény, ifj. Schwarc Sándor gyarmatárúvállalatot. Nagyobb birtokokon mintagazdaságokat vezetnek: losonci Herzog Ignác, Sacher Gusztáv, Lengyel Dezső, Weisz Róbert, Weisz Samu, Schwarc Dezső, Fleissig Sándor és Kertész Árpád. A hitközség 346,250 ék-s évi költségvetéssel dolgozik, melyből egy részt szociális és filantrópikus célokra fordít. Több alapítványt is kezel a hitközség, amelyek egy része azonban elértékeltelenedett. A hitközség lélekszáma 2000, a családok száma 500, adót 572-en fizetnek. Foglalkozás szerint: 2 nagykereskedő, 12 gazdálkodó, 50 szabadpályán levő, 8 tanító, 167 kereskedő, 21 ügyvéd, 5 köztisztviselő, 10 munkás, 4 nagyiparos, 14 orvos, 28 magántisztviselő, 1 vállalkozó, 40 iparos, 4 mérnök, 8 magánzó és 137 egyéb. A hitközségnek a világháborúban résztvevő tagjai közül 19-en estek el. A hitközség mai vezetősége: Herzog Ignác földbirtokos elnök, Fleissig József és Nagy Jakab alelnökök, Schneller Pál iskolaügyi elnök, Schwarc Jakab kultuszbizottsági elnök, Braun József pénzügyi előljáró, Diósi Farkas, Freisinger Soma, Haasz Ignác és Lengyel Gábor gondnokok, Róna Sándor gazda, Rác Izidor pénztárnok, Komény Adolf ügyész, Keszler Lipót, Oppenheimer Ferenc, Büchler Gyula, Engel Miksa, Hajós József, Hertskó Jenő, Krausz Miksa, Laufer Manó, Lengyel Dezső, Löwy Soma, Minkusz Antal, Rabin Árpád, Reinfeld Bertalan, Sacher Gusztáv, Stellner Artúr, Tausz Jakab és Weiner Sándor előljárásági tagok.

Losón hora (h.). Magyarul: rossz nyelv. L. Rágalom.

Lothar Rudolf, (családi néven *Spitzer*), író és színműíró, szül. Budapesten 1865. Tanulmányait Bécsben és Heidelbergben végezte, majd hosszabb ideig Párisban élt. A bécsi Neue Freie Pressebe, a Neues Wiener Journalba és több nagyberlini lapba ír állandóan tárcákat és cikkeket. Néhány évig egy berlini színházat is igazgatott.

Sokoldalú irodalomtörténeti működést fejtett ki. Idevágó munkái közül a legjelentékenyebbek: *Kritische Studien zur Psychologie der Litteratur*; *Das deutsche Drama der Gegenwart*; *Das Wiener Burgtheater*. Regényei közül említendők: *Halbnaturen*; *Septett*; *Die Fahrt ins Blaue*; *Der Herr von Berlin*. A német színházak műsorán gyakran szereplő régibb színpadi munkái közül a legjelentékenyebbek: *Der Satan*; *Lügen*; *Der Wert des Lebens*; *Caesar Borgias Ende*; *Der Wunsch*; *Der Rosentempel*; *Rausch*; *Ritter*; *Tod und Teufel*; *König Harlekin*. Ujabbban különböző spanyol és olasz álneveken nagyszerű színműveket írt. Sz. G.

Lóti Izidor, zeneszerző, szül. Budapesten 1854. júl. 24. Zenei tanulmányait Bécsben végezte. Nagyon népszerű táncdarabokat, férfikórusokat és dalokat írt. Érdekesebb munkái: *An den Mond*, *Pschütt*, *Kindstau*, *Caro und Mizzi*, *Kleine Ursachen* stb. Bécsben, ott bekövetkezett haláláig előkelő pozíciót töltött be. K. K.

Lövi, 1. Ezékiel, trencsényi rabbi, szül. Liptószentmiklóson 1764., megh. Trencsényben 1839. Boszkovitzban tanult az akkori híres jesiván s 1818–24 közt Hunfalván, attól kezdve Trencsényben működött. Unokája, *Singer Abrahám* adta ki talmudmagyarázatait *Tórász Jechezkel* c. (Paks 1899).

2. L. József, orvos, műfordító, szül. Sárbogárdon 1884. jan. 16. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. Fiatal kora óta foglalkozik irodalommal is. Lefordította magyarra Lenau összes költeményeit és Byron *Don Juan*-ját. Orvosi tanulmányai közül a legfigyelemreméltóbb a *Kolera kezelése infúziós sókkal* c. munkája. Kassán él és vezérszerepet játszik a szlovenszkoí cionista mozgalomban. S. L.

3. L. Ferenc, rabbi, szül. Kőrösladányon (Békes vm.). 1869 jan. 19. A pesti Rabbiképző elvégzése után egy évig a berlini egyetemen és a berlini rabbiképzőben tanult. 1894-től 1903-ig Nagyatádon volt rabbi, azután főrabbi Marosvásárhelyen. Itt megalapította a leánygimnáziumot, a Talmud Tórát, a Népkönyvt. Jelentékeny tudományos munkásságot fejtett ki. Művei közül a *Bibliai Történet* (1904) eddig három kiadást ért el. Sokat dolgozott Péchy Simon és a szombatosok szektájának kutatása körül. Egyéb művei: *R. Simon b. Jocháj élete és szentírás-magyarázata* (Budapest, 1892.). Lefordította Nordau: *Dr. Kohn* c. drámáját. Sz. I.

Löw, 1. Abrahám Jehuda, rabbi, szül. Galgóccon 1745., megh. Bonyhádon 1809. Atyja L. József holleschaui rabbi volt. L. kiadta elődének, Spitz Izsák bonyhádi rabbinak a Hagadához írt magyarázatát. Halachikus levelezésben állott Landau Ezékiel prágai főrabbiával.

2. L. Benjámin Adolf, rabbi, szül. Wodzislawban 1775., megh. Verbón 1851. márc. 6. Atyja, L. Eleazár vezette be a talmud irodalmába és már fiatalon rabbi lett. 1812-ben atyjával együtt Ausztriába ment, 1826. pedig meghívást kapott Nagytapolcsányba, 1836. Verbóba, ahol haláláig működött. Fennmaradt műve *Saáré Tóra*, a talmudi jogról szóló módszeres munka, mely három részben jelent meg és pedig az első két rész

Bécsben, a harmadik Sátoraljaújhelyen, a negyedik kéziratban van meg.

S. R.

3. *L. György Lipót*, grafikus, szül. Budapesten 1877., megh. u. o. 1916. *L. Tivadar* fia. Budapesten, majd Münchenben tanult. Rézkarcait (*svájci és müncheni tájképek, önarckép*) a Szépműv. Múzeumnak hagyományozta. Matematikai, filozófiai és művészettörténeti tanulmányokkal is foglalkozott.

F. B.

4. *L. Immanuel*, rabbi, *L. Lipót* fia, szül. Szegeden 1854. jan. 20. 1878 óta nagy apjának utóda a szegedi rabbiszékben. A magyar nyelvű zsinagógai szónoklat művésze, akinek több kötetben megjelent beszedei a magyar széppróza legkiválóbb termékeihez tartoznak. Magyarország legszebb zsidó-templomát az ő buzdítására és útmutatása szerint építették föl Szegeden (1903). Mint a héber és aram nyelv lexikografusa és az ókori zsidó néprajz ismerője már fiatal korában feltűnt és idővel világhírré tett szert tudományos körökben. A Gesenius-féle nagy héber szótár több kiadásának társszerkesztője volt. Főműve: *Die Flora der Juden*, 3 nagy kötetben jelent meg. Az archeológia, a filológia és a botanika tudományos eszközével tárta fel ebben a hatalmas művében a bibliai és talmudi korok héber flóráját, úgy, hogy az elmúltnek hitt csodálatos világ restaurátorának tekinthető. Az egész tudományos világ példátlanul egyhangú elismeréssel fogadta ezt a munkát, amely széles alapja egy még nagyobb munkának, amelyet L. most rendez sajtó alá. Kritikusai nem csak sokoldalú és a tudomány majdnem minden diszciplináját átfogó tudását ismerték el e művével kapcsolatosan, de csodálattal magasztalták önmegtágadásig menő szívós kitartását is, amellyel a tudománynak ezt az évszázadokon át elhanyagolt és megközelíthetetlennek látszó területét megmunkálta. A héber flóra kikutatásának nehéz munkája azonban nem kötötte le egész energiáját és sok más értékes művet is írt mindig egyforma tudományos felkészültséggel. Mint a legtöbb külföldi zsidó és orient lista folyóirat munkatársa, számtalan közleménnyel gazdagította a sémi nyelvtudományt és vallástörténetet. Meggyőződése szerint a vallási konzervatívság felé hajlik és izzó magyar érzése mellett a zsidó népi reneszánsz lelkes híve és előmozdítója. 1920. egy kitért zsidó újságíró besugásai miatt fogságot szenvedett. 1917-ben a kongresszusi alapon álló zsidó felekezet egyhangúlag a magyar felsőház tagjává választotta. Nagyjelentőségű munkái még: *Aramäische Pflanzennamen* (Wien 1881); *A szegedi zsidók* (Kulinyi Zsigmonddal, Szeged 1885). Sajtó alá rendezte atyjának összegyűjtött munkáit: *Leopold Lőw, Gesammelte Schriften I—V.* (Szeged 1889—900); *Száz beszéd* (u. o. 1923). Nagyobb értekezéseit a Délmagyarország, Egyenlőség, Monatschrift für Geschichte u. Wissenschaft des Judentums, Magyar Zsinagóga, Magyar Zsidó Szemle, Orientalistische Literaturzeitung, Revue des études juives, Szeged, Szegedi Híradó, Szegedi Napló, Szeged és Vidéke, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Zeitschrift für Assyriologie, Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft című folyó-

iratok és újságok közölték. Nyomtatásban megjelent műveinek száma közel háromszáz.

E. M.

5. *L. Izráel*, rabbi, szül. Bonyhádán, megh. 1869. Atyja, *L. Ábrahám Juda* bonyhádi rabbi volt. Előbb Dárdán működött, majd Pécs székhellyel Baranya vm. főrabbija lett s harminc éven át töltötte be hivatalát, melyről később lemondott és visszavonult. A Chaszam Szófer döntvénytár többször felemlíti nevét. V. ö. *Stein*, «Magyar rabbik».

S. R.

6. *L. Jeremiás*, sátoraljaújhelyi rabbi, szül. Kolinban 1811., megh. Sátoraljaújhelyen 1874. Pészach ünnepén. *L. Benjámín* (l. o.) fia. Előbb Nagytapolcsányban élt, majd Nagymagyarón, 1851. pedig atyja halála után Verbón lett rabbi, de csakhamar elfogadta a sátoraljaújhelyi hitközség meghívását. Az 1869-iki országos kongresszuson nagy szerepet vitt s mint a chászideus irányú heves ellenzője vált híressé, a kongresszuson pedig a mérsékelt középútat hirdette. Ő volt a megteremtője az ú. n. statusquo-pártoknak, de azoknak további szervezetéről már nem gondoskodott, sőt halála után saját hitközsége is két pártra szakadt s az orthodox majoritás fiát, *L. Lázárt* választotta meg.

S. R.

7. *L. Lázár*, rabbi, szül. Verbón. Atyja, *L. Jeremiás* (l. o.) elhalálása után elfoglalta a sátoraljaújhelyi rabbiszéket. 1886-ban megvált az anyahitközségtől és külön orthodox hitközséget létesített. 1887-ben az ungvári hitközség élére került, ahol halálaig, 1918-ig működött. Ő adta ki atyjának *Dvré Jirmijáhu* c. művét.

S. R.

8. *L. Lipót*, rabbi, szül. Czernahorán (Morvaország) 1811. máj. 23., megh. Szegeden 1875. okt. 13. 1846—46-ig Nagykanizsán, 1846—50. Pápán és 1850-től Szegeden töltötte be a rabb állást. Külföldi, morva származása ellenére elsőtül vitte a zsinagóga szószékére a magyar szót. Az első tudományosan képzett magyarországi rabbik közé tartozott s nagy személyes tekintélye, politikai és tudományos súlya volt a magyar közéletben. Pályáját mint nevelő kezdte, de csakhamar, mint rabbi szóval és írásban felvette a harcot a magyar zsidóság emancipációjáért, amelynek kivívásában jelentékeny része volt. Nagy munkásságot fejtett ki a zsidó felekezet országos szervezése érdekében, amelynek számára terjedelmes szabályzatot dolgozott ki. Az 1868—69-iki országos zsidó kongresszuson azonban személyi ellentétek miatt nem vett részt. A zsidó esküről könyvet írt, amelynek nagy része volt a középkor e megszegényítő maradványának megszüntetésében. (*A zsidó eskü múltja*, Pest 1868). Első történetkutatója a magyarországi zsidóságnak és különösen az újabb korra vonatkozó értékes történeti anyagot gyűjtött. Egy zsidó irodalmi társulat alapításának és a Biblia magyar fordításának tervét elsőnek vetette föl. Rabbiképző-intézet létesítéséért is sikrasszállt. A szabadságharcban táborig lelkész volt és lelkesítő beszédeket tartott, amiért fogságba vették a pesti Újépületben. Minden eszközzel törekedett előmozdítani a zsidók magyarosodását és művelődését s az istentisztelet formáit a nemesebb izlés követelményeihez igyekezett alkalmazni. A zsidó tudománynak kitűnő készültégű és fáradhatatlan erejű munkása volt. Ben Cha-

nanja címen tudományos folyóiratot alapított, amellyel 10 évre (1859—1868.) Szegedet tette egyik európai központjává a zsidó tudománynak. Mint szaktudós a talmudi régiségek tudományát művelte kiváló sikerrel. Ide tartozik két legnagyobb munkája: *Graphische Requisiten und Erzeugnisse bei den Juden* (1870) és *Die Lebensalter in der jüdischen Litteratur* (1875). Egyéb nevezetesebb művei: *Zsidó erő* (1868); *Zsinagógai beszédek* (1870); *Der jüdische Kongress* (1871). Kisebb munkáit összegyűjtve halála után fia. L. Immánuel (l. o.) adta ki 5 kötetben *Gesammelte Schriften* címen. Életrajzát tárgyalja Hochmut A.: *L. L. c. németnyelvű nagy monografiája.* E. M.

9. *L. Lóránt*, ügyvéd, szül. Budapesten 1879 jún. 6. *Lőw Tóbiás* (l. o.) fia. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Halleban, Bonnban és Lipcsében végezte. 1918 óta tagja az Ügyvédvizsgáló Bizottságnak. Magán- és hiteljogi vonatkozású cikkei különböző jogtudományi folyóiratokban jelentek meg. 1924-ben a berlini ügyvédegyesület pályázatán díjat nyert a valorizáció kérdéséről frott nagyobb tanulmányával. Könyv alakban megjelent nagyobb munkái: *A viszonylagos semmisség* (1905) és *Bizonyítási teher* (1913). V. A.

10. *L. Moritz*, német asztronómus, szül. Makón 1841., megh. Steglitzben 1900 máj. 25. A lipcsei és bécsi egyetemeken tanult, de Budapesten tett flozófiai doktorátust 1867. Ezután a lipcsei obszervatórium asszisztense, majd 1883. a berlini áll. geodéziai intézet igazgatója lett professzori címmel. Főbb művei: *Elemente der Planeten*; *Einfluss der verbesserten Sternörter auf die Polhöhen der Gradmessung in Ostpreussen*; *Polhöhe von Helgoland*; *Zur Theorie der Passageinstrumente im ersten Vertikal*; *Astronomisch-geodäsische Ortsbestimmungen im Harz*; *Polhöhebestimmungen im Harzgebirge ausgeführt* 1887—91. stb. S. R.

11. *L. Mózes*, építész, szül. Szegeden 1857. *L. Lipót* fia. A bécsi műegyetemen tanult és Bécsben telepedett le, ahol számos épületet tervezett. Főművei: a Praterstrassei később leégett körképépület; az Union Baugesellschaft és Baron Hasemann palotája, stb.

12. *L. Sámuel*, főorvos, balneológus, *L. Lipót* fia, szül. Pápán 1846 szept. 11. Orvosi tanulmányait Bécsben végezte, ahol 1871. orvosdoktori oklevelet nyert. 1876 óta hosszabb ideig a Pester medicinisch-chirurgische Presse főszerkesztője volt. Oda és más szaklapba számos értekezést írt a közegészségügy és orvostársadalom köréből. 1894-ben a budapesti kir. orvosegyesületnek, 1895. a budapesti orvos-segélyegyletnek választották meg elnökéül, a balneológiai egyesületnek pedig megalakulásakor főtítkára lett. Főorvosa az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnak Főmunkatársa volt a Centralblatt f. Vermittlung der Ungarischen medicinischen Forschung mit dem Kurlande c. folyóiratnak (1874—1891) és szerkesztette a magyar szt. korona országainak balneológiai évkönyvét 1891 óta. Egyéb munkái: *Az orvosi kamarákról* (magyarul és németül); *Az orvosi titoktartás életbiztosítási szempontból.* A felekezeti közéletben fiatal kora óta ve-

zetőszerepet tölt be és a Pesti Izr. Hitközség kórházainak vezetője.

13. *L. Tibor*, táblabíró, szül. Budapesten 1873 dec. 27. *Lőw Tóbiás* (l. o.) fia. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Lipcsében végezte. Ügyvédi és bírói vizsgát tett. 1899 ben lépett bírósági szolgálatba, 1921. tanácselnök lett a budapesti kir. törvényszéken, 1925. ítéletáblai bírónak nevezték ki. Különböző jogtudományi lapokban számos magán- és hiteljogi vonatkozású cikke jelent meg. Könyve: *Das ungarische Handelsgesetz*, mely eddig három kiadást ért el. V. A.

14. *L. Tivadar*, ügyvéd, *L. Lipót* fia, szül. Pápán 1848 nov. 14., megh. Budapesten. Az egyetemet Budapesten végezte s u. o. volt ügyvéd és több nagy vállalat jogtanácsosa. Jelentős publicisztikai tevékenységet fejtett ki több lapban, egyidőben pedig felelős szerkesztője volt a Pester Montagsblätter c. politikai hetilapnak és munkatársa több jogi folyóiratnak. Önállóan megjelent művei: *Iránypéldák az új magyar csödeljáráshoz*; *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről* stb. Egyik legjelentékenyebb tagja volt a hazai ügyvédtársadalomnak. S. R.

15. *L. Tóbiás*, királyi főügyész helyettes, a magyar jogászvilág egyik díszje, szül. Nagykanizsán 1844 jun. 5., hol atyja *L. Lipót* későbbi szegedi rabbi akkor lelkészkedett. Egyetemi tanulmányainak befejezése után, az igazságügyminisztériumban miniszteri titkár lett. Ez időben Magyar Igazságügy címen jogtudományi szaklapot alapított. 1870-ben az alig 26 éves ifjú királyi főügyész helyettes lett. Fiatalon, két nappal 36-ik életévének betöltése után meghalt Budapesten 1880 jun. 7. Számos kiváló jogi tanulmánya jelent meg a Magyar Igazságügyben és a Jogtudományi Közönyben. Lefordította Mohl Róbert nagy munkáját: Az államtudományok encyklopédiáját, Bártaszéki Lajos (l. o.) és Wagner Géza társaságában a Mackeldey-féle *Római jog tankönyve* c. három terjedelmes kötetét angolból; átdolgozta Pécsi Emil *Magyarország közjogát*. Két önállóan megjelent főműve: *A polgári házasság és főkép: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, a teljes anyaggyűjtemény.* A m. k. igazságügyminisztérium megbízásából. S. R.

16. *L. Vilmos*, amerikai ügyvéd és költő, *L. Lipót* fia, szül. Szegeden 1847., megh. New-Yorkban 1922. A kiegyezés évében ment ki Amerikába, ügyvédi irodát nyitott New-Yorkban és ott jelentős társadalmi szerepet töltött be. Nagy műveltségű férfiú volt, aki költészettel is szívesen foglalkozott. Kiváló érdeme a magyar költőkből összeállított antológiája angol nyelven, mely négy kiadásban jelent meg az ő fordításában ily címeikkel: *Gems from Petöfi and other Hungarian poets*; *Magyar Songs*; *Magyar Poetry*. Angol nyelvre fordította az *Ember tragédiáját*. Egyik leánya ügyvéd New-Yorkban. S. R.

Löwensohn Bernát, pedagógus, szül. Lárányon 1795., megh. Lengyeltótin 1849 okt. 15. A pozsonyi jesiván tanult, de már fiatalon megtanult latinul és görögül. A környék nagyszámú szétzört zsidóságát ő szervezte először kormány-

támogatás mellett, oly módon, hogy Lengyel-tótni rendes hitközséget alapított, intézményekkel, főleg iskolával, melyet 1845-ig ő maga vezetett. 1841-ben kórházat is alapított.

Löwenthal Johann Jacob,* sakkmeister, szül. Pesten 1810., megh. St. Leonard's on Sea angliai tengeri fürdőn 1876 júl. 20. A piaristáknál járt gimnáziumba. Kossuth 1848. állami állást adott neki. A szabadságharc után menekülnie kellett s Amerikába emigrált. 1851-ben Angliában telepedett le. Az 1857-i híres manchesteri játékversenyen L. legyőzte Andersent, kora leghíresebb sakkmeisterét. Több sakkujságot szerkesztett. *Morphys Games of Chess, with analytical and critical notes* c. könyvét kitűnő szakmunkának ismerik. S. R.

Löwinger, 1. Adolf, rabbi, szül. Tormoson (Nyitra vm.) 1864 dec. 20., megh. Szegeden 1926 okt. 14. 1887–1897-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1896-ban avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1898. rabbivá. Ugyanekkor Szegedre rabbivá választották meg, ahol haláláig működött Szaktárgya a folklóre, számos e tárgyú szakdolgozata jelent meg külföldi folyóiratokban és gyűjteményes munkákban is. Legfontosabb munkái: *R. Eleazar Kalir nyelvezete* (Budapest 1896); *Der Traum in der jüdischen Litteratur* (1908); *Der Schatten in Bibel und Folklore der Juden* (Wien 1910); *Rechts und Links in Bibel und Tradition der Juden* (Wien 1916); *Der Himmel in nachbiblischer Auffassung* (Wien 1912); *Die Auferstehung in der jüdischen Tradition* (1923); *Der Windgeist Keteb* (Wien 1925). F. D.

2. L. Juda Léb, krasznai rabbi a XIX. sz. ötvenes éveiben. Hivataláról önként mondott le és mint magántudós Baján telepedett le. Műve: *Orchosz Chájim* 1868. Bécsben jelent meg. R. D.

3. L. Miksa, orvos, volt aradi közkórházi igazgató-főorvos. Ismert belgyógyász, akinek írásai szaklapokban jelentek meg. Kulturális, főleg közegészségügyi mozgalmakban aktív részt vesz. Aradon él. Sz. I.

Löwisohn Salamon, tudós és költő, szül. Mórton (Fehér vm.) 1788., megh. u. o. 1821 ápr. 25. Rokona volt Saphirnak (l. o.), akivel a prágai jesiván együtt tanult. A Talmudon és a teológiai studiumokon kívül azonban már korán elsajátította a görög, latin, francia, olasz és német nyelveket és irodalmakat is. A híres héber-könyvkiadó Anton Edler v. Schmidtnél lett később korrektor. Első műve: *Szichó beólam hanesómosz* filológiai mű (1811). További munkái: *Melicász Jesurun*; *Mechkeré Órec*; *Vorlesungen über die neuere Geschichte der Juden*. Az 1815-iki bécsi Misna-kiadásba filológiai bevezetést írt a Misna nyelveről. Igen sikerült költői formában fordította le az ünnepi liturgia nagy részét. Életrajzát a Bész-Él, az IMIT Évkönyvének 1895. évfolyama és a Pallas Lexikon közli. S. R.

Löwy, 1. Bernál, nagyiparos, L. Izsáknak, Újpest alapítójának testvére, szül. Nagysurányban 1793., megh. Újpesten 1857 febr. 1. Bőrgyáros volt és részt vett testvérének valamennyi vállalkozásában. Része volt Újpest alapításában

is. Az ottani hitközség megszervezése és a templom megépítése körül maradandó érdemeket szerzett.

2. L. Izsák, Újpest alapítója, szül. Nagysurányban 1793., megh. Újpesten 1847 ápr. 8. Jámбор szülők gyermeke volt, akik már gyermekkorában Talmudra tanították. Később Szerdahelyen, majd Pozsonyban és végül Trebitschben tanult a jesivákon, de az utóbbi helyen a világi tudományokkal is behatóan foglalkozott. 1823-ban átvette atyja nagysurányi talpbőrgyárát, amelyet Pestre akart áthelyezni, mert a legközelebbi piacon, Érsekújváron, zsidósága miatt állandóan zaklatták. Pesten sem volt szerencséje, mert zsidó iparos nem kapott telepedési engedélyt abban az időben. Ez a kedvezőtlen helyzet sugalmazta L.-nek 1835. azt a gondolatot, hogy Pest közelében építse fel ipartelepét, illetve hogy ott új várost alapítson. A Pesttől északra fekvő, teljesen lakatlan, puszta és beépítetlen területet megvette a károlyi gróftól és a szerződésbe főpontokul belevette a teljes vallás- és iparszabadság és önkormányzás jogát. Miután telepét és házát felépíttette, annak Újpest nevet adta s leveleit is így címezte. Ő, családja és munkásalkalmazottjai voltak az új város első lakói. 1839-ben felépíttette a földesúr által adományozott telken, saját költségén a zsidó templomot. A hitközség közben a városi lakossággal együtt folyton növekedett, s öt példátlan jótékonyágáért, belátásáért és népszerűségéért felekezeti különbség nélkül annyira tisztelték, hogy városbíróvá választották meg. Életrajzát Reich J. a Béth-Él-ben közli. S. R.

3. L. Károly, ügyvéd, szül. Várpalotán 1853. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, majd Székesfehérváron nyitott ügyvédi irodát. Évek óta elnöke a székesfehérvári izraelita hitközségnek, amelynek fejlődését jelentős mértékben mozditotta elő. Mint kiváló jogtudóst s az ügyvédi kar tekintélyes tagját néhány évvel ezelőtt a székesfehérvári ügyvédi kamara elnökévé választották.

4. L. Mór, temesvári főrabbi, szül. Mosdóson (Somogy vm.) 1854., megh. Abbáziában 1908 ápr. 25. A gimnáziumot Kaposváron és Nagyváradon végezte s az utóbbi helyen rendszeres talmudtanulmányokat is folytatott, majd a berlini teológiai főiskolára és az egyetemre ment. Filozófiai doktorátusát a lipcsei egyetemen szerezte. 1879-től haláláig Temesvár-belvárosi főrabbi volt s mint kitűnő egyházi szónok és jelentékeny tudós nagy tiszteletnek örvendett. Főképpen arameus filológiával foglalkozott és enémű tanulmányai német folyóiratokban jelentek meg, míg más teológiai, archeológiai és filológiai értekezései a Magyar Zsidó Szemlében, az IMIT Évkönyvében, a Temesvári Történeti és Régészeti Értesítőben, a Jüdisches Literaturblattban, a Monatschrift f. Geschichte u. Wissenschaft d. Judentums és a Magyar Zsinagóga c. folyóiratokban láttak napvilágot. Füzetalakban több prédikációja s önállóan a következő könyvei jelentek meg: *Drei Abhandlungen von Josef b. Jehuda ibn Akinin*; *Skizzen zur Geschichte der Juden in Temesvár*; *Über das Buch Jonah*. (Exegetisch-Kritischer Versuch.) Fiai: Ernő és László publicisták. S. R.

5. *L. M. Simon*, rabbi, szül. Vágújhelyen 1861 júl. 21. Reáliskolát Vágújhelyen végzett, azután a szeredi és pozsonyi jesiva hallgatója volt. Előbb Jókán, 1892 óta Boldogasszonyban, 1900 óta Verbón töltötte be a rabbiszéket. Művei: *Miselochnitnu loch*, kommentár Neddárim traktátusához; *Jiszmach lév*, halachikus és pilpulisztikus tartalommal három kötetben.

Luach, 1. *Almanach*.

Ludasi (Gans) Mór, hírlapíró, szül. Komáromban 1829., megh. Bécsben 1858 ápr. 13. Szülővárosa gimnáziumában és a pesti egyetemen tanult, majd újságíró lett. Már 1849. az Esti Lapok szerkesztője volt. Az ötvenes években Bécsbe költözött, több ottani lapnál dolgozott és szerkesztette a *Feierabend* c. hírlapot Schlesinger Zsigmonddal, majd a *Die Debatte* és a *Wiener Lloyd* c. lapokat, melyek a kiegyezésért küzdöttek. Andrassy Gyula gróf a sajtóiroda főnökévé nevezte ki és L. visszatért Budapestre, ahol a *Magyar Világ* c. politikai napilapot szerkesztette. Később ismét Bécsbe hívták, hogy Beust volt kancellár lapját, a *Tagespressé*t szerkessze. Erdemeiért magyar nemességet kapott. Sok politikai és esztétikai cikket és tárcát írt és fordított Petőfi és Vörösmarty költeményeiből németre. Nagyobb önállóan megjelent művei: *Das Bombardement d. Stadt Pest*; *Geschichte Tom Jones*; *Onkel Toms Hütte* (nach d. englischen, 1853); *Peregriane Pickle*; *Die Töchter der Karpathenhexe*; *Elisab. Báthory*; *Die Rache der Toten*; *Drei Jahre Verfassungstreit*.

Lugos (Lugo), R., rend. tan. város Krassó-Szörény vm. 19,818 lak. A zsidó hitközség 1780—1790 között alakult. Az alapítók nagyrésze Makóról származott, de névszerint ismeretlenek. Az első elnök, akiről tudomásunk van Holzner Adolf (1845—59). Utána következett Löwinger Adolf (1856—96) és Fényes József (1896—1905). A hitközség első rabbija Cevi Hirsch Oppenheimer, a Bánát főrabbija volt. 1790-ben megalakult a Chevra Kadisa, amelynek 220 tagja van és Brauch Rudolf vezetése alatt áll. 1833-ban népiskolát létesítettek, amely ma is működik és 55 tanítványa van. A tantestület tagjai: Lenke Manó főrabbi igazgató, Keszler Gabriella és Popoviciu Angelina tanítók. 1842-ben felépült a nagytemplom. Később a tagok gyarapodása folytán főkimaházat is létesítettek. 1875-ben létesült a Nőegylet, valamint az Árva Egyesület. A Nőegylet 240 tagot számlál és Hirschl Miksáné a vezetője. 1903-ban Talmud-Tórát alapítottak, amelynek 160 tagja van és László Mór vezetésével működik. A háború alatt az iskola épületében kórházat rendezett be a hitközség, amelynek vezetését Lenke Manóné és Berdach Henrikné intézték. 173-an teljesítettek katonai szolgálatot, akik közül 11 hősi halált halt. A hitközség kongresszusi alapon áll és a XXI. temesvári községszékhez tartozik. Lélekszáma 1700, család-szám 550, adófizető tag 502. Foglalkozásuk: 270 kereskedő, 40 magántisztviselő, 15 ügyvéd, 15 iparos, 10 nagykereskedő, 10 gazdálkodó, 10 mun-

kás, 6 nagyiparos, 5 mérnök, 4 orvos, 4 köztisztviselő, 3 tanító, 2 író, 1 vállalkozó, 52 magánzó és 56 egyéb. A hitközség évi költségvetése 800,000 lei, amely összegből 100,000 lei filantrópikus és szociális célokat szolgál. Anyakönyvi területéhez tartoznak: Bálinc, Boksánbánya és Resicabánya. A következő alapítványokat kezeli a hitközség: 1. Kiházasítási alap (1905—6), mennyasszonyok támogatására; 2. Schnitzer Albert (1910) jótékony-sági alap; 3. Tauszk-alap (1920) tanulók jutalmazására; 4. Deutsch Ignác és neje (1925) szegény kereskedők támogatására. A hitközség tagjai közül a következők tulajdonában vannak nagyobb gyárüzemek: Kammer és Társai textilgyár (300 munkás), Löffler és Strausz kaptafagyár (100 m.), Barát és Lengyel textilgyár (50 m.), Pártos és Schwartz téglagyár (50 m.), Schwartz Hermann műmalom (30 m.), Szántó és Epstein seprűgyár (20 m.), Amigó és Grosz fagyapotgyár (10 m.), Salinsky Artur szalmatokgyár (10 m.). A mezőgazdaság terén fontos szerepük van Eckstein Fülöp és Fekete Antal birtokosoknak. A hitközség mai vezetősége: Lenke Manó főrabbi, Berdach Henrik elnök, Hirsch Miksa és Grünbaum Miksa alelnökök, Sebestyén Lipót, Brauch Rudolf, Huszár Vilmos, Fried Lőrinc, Szidon Dezső, Dobi Jenő és Deutsch Mór előljárósági tagok, Stern Armin jegyző.

Lukács, 1. *Gyula*, író és újságíró, szül. 1890. Vidéken hírlapíróskodott, majd A Nap szerkesztőségébe került, 1920 óta a Színház Élet szerkesztője. Novelláskötete: *Tíz perc*. Az első magyar színpadi revüt írta Nagy Imre társaságában.

2. *L. György**, (szegedi) (L. József bankigazgató fia) esztétikus és filozófus, szül. Budapesten 1885. A budapesti tudomány-egyetemen jogi és filozófiai tanulmányokat végzett, majd megszerelte az államtudományi és a bölcsészeti doktori oklevelet. 1904-ben többedmagával megalapította a Thália-színpadot. A proletárdiktatúra alatt közoktatásügyi népbiztoshelyettes volt. A tanácsköztársaság megszűnése után Bécsbe menekült. Főbb művei: *A lélek és a formák*; *Kísérletek: A modern dráma fejlődésének története*; *Esztétikai kultúra*; *Theorie des Romans*.

3. *L. Pál*, belgyógyász. Szül. Budapesten 1883 máj. 27. Az egyetemet Budapesten végezte. Először a berlini Charité klinikán volt gyakorló orvos, azután hazatérve a Ligetszanatórium belosztályát vezette. Jelenleg a Társadalombiztosító központi rendelője gyomorosztályának vezető főorvosa. Számos cikke és tanulmánya jelent meg. Nagyobb munkái: *A cukorbetegség diétás kezelése*; *Az elhízás és soványító gyógyeljárások*.

Lulóv (h.). *Pálmaág*. E pálmaág sátorosünnepkor az ünnepi csokornak (l. *szukósz*) egyik része, de csak akkor alkalmas liturgiai célokra, ha a gerince ép s egyébként is hibátlan. Levelit az ezekből font gyűrűkkel tartják együtt. Alsó végén kétrekeszű fonott kosarat helyeznek el. A jobboldali rekeszbe helyezik a mirtust (l. *Hadaszim*), a baloldaliba pedig a fűzfacsokrot (l. o.).